

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

**Právo dítěte vyjádřit se ve smyslu čl.12 Úmluvy o právech
dítěte**

Petra Kollrossová

Plzeň 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Petra KOLLROSSOVÁ**
Osobní číslo: **R18M0175P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Právo dítěte vyjádřit se ve smyslu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.**
Zadávací katedra: **Katedra mezinárodního práva**

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Historický vývoj dětských práv
2. Základní pojmy
3. Úmluva o právech dítěte
4. Článek 12
5. Souvislost s jinými články úmluvy
6. Judikatura Ústavního soudu

Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

1. DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 987-80-7598-683-2
2. MIČICOVÁ, Barbora. Parlamentní institut. *Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice*. Leden 2017, 90 s, dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=91260>
3. FOREJTOVÁ, Monika. BURIÁNOVÁ, Pavla. VNENK, Vladislav. Přehled zásadní judikatury Ústavního soudu ČR v oblasti rodinného práva za rok 2018 (1.). *Rodinné listy*, 2019, roč. 8., č. 1, s. 21-23
4. HANUŠOVÁ, Jaroslava. *Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie* [online]. Brno, 2010 [cit. 2022-01-05]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/i4eqg/>. Rigórní práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
5. Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č.12 ze dne 20.6.2009 (General Comment No.12, 2009, CRC/C/GC/12)
6. Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29. 5. 2014 (General Comment No. 14, 2013, CRC/GC/14)

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Jaroslav Větrovský, Ph.D.**
Katedra mezinárodního práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

L.S.

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. Oto Kunz, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 30. srpna 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Právo dítěte vyjádřit se ve smyslu čl.12 Úmluvy o právech dítěte vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly citovány řádně a tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni, 2023

A handwritten signature in black ink, reading "Kollrossová", written over a horizontal dotted line.

Petra Kollrossová

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu Mgr. Jaroslavu Větrovskému, Ph.D. jako vedoucímu diplomové práce za pomoc a rady při jejím vypracování. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině, která mě při studiu velmi podporuje a přátelům, kteří mi psychickou podporou pomáhají vše zvládnout.

1	Obsah	
	Úvod.....	1
1	Historický vývoj dětských práv.....	3
2	Základní pojmy.....	7
2.1	Pojem dítě.....	7
2.2	Orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	8
2.3	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.....	9
3	Úmluva o právech dítěte	10
3.1	Výbor OSN pro práva dítěte.....	12
4	Článek 12.....	14
4.1	První odstavec – participace dítěte bez vazeb na správní či soudní řízení.	17
4.1.1	Věk dítěte.....	19
4.1.2	Přístup ke stížnostem a odškodnění	24
4.2	Druhý odstavec- práva dítěte v souvislosti se soudním nebo správním řízení.	28
4.2.1	Zastoupení dítěte	31
5	Souvislost s jinými články ÚPD.....	36
5.1	Vztah k článku 3.	36
5.2	Vztah k článku 5	37
5.3	Vztah k článkům 13 a 17	37
5.4	Vztah k článkům 2 a 6	39
6	Judikatura Ústavního soudu	41
6.1	Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28.2.2018.....	41
6.2	Nález Ústavního soudu sp.z. III.ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010.....	44
6.3	Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 3900/14 ze dne 4.11.2015	47
6.4	Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 725/18 ze dne 8.10.2018.....	48
	Závěr	53

Seznam používaných zkratk

OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ÚPD	Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ÚMPOD	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Výbor	Výbor OSN pro práva dítěte

Úvod

Jako téma svojí diplomové práce jsem si zvolila téma právo dítěte se vyjádřit dle článku 12. Úmluvy o právech dítěte, a to z toho důvodu, že jsem se na počátku svého studia na vysoké škole rozhodla studovat nejen právo, ale i pedagogiku a ráda bych využila svých znalostí dosud nabytých v těchto oborech.

K rozhodnutí, zaměřit se právě na právo dítěte se vyjádřit mě přivedl rozhovor se spolužáky, ve kterém jsme se shodli na tom, že většině z nás bylo právo vyjádřit se k věcem nás se týkajících, již někdy upřeno. Právě tyto, zkušenosti mě přivedly na myšlenku, zda a jak jsou dětská práva v dnešní společnosti chráněna. Specificky jak je chráněno právo dítěte se vyjádřit. Dle mého názoru je toto právo extrémně důležité pro zachování a zlepšení naší společnosti.

Jsem si vědoma toho, že se nacházíme v zemi, která ratifikovala Úmluvu o právech dítěte a dětská práva jsou zde ve svém základu dodržována, avšak právo dítěte na vyjádření svého názoru a vzatí tohoto názoru v potaz, je dle mého názoru stále poněkud problémové. V naší společnosti převládá ochránářský přístup k dítěti a tento přístup může vést k tomu, že dítě je sice vyslechnuto, ale není opravdu slyšeno.

I přes tento můj názor, tato práce pracuje s hypotézou, že je současná právní úprava spolu s podporující judikaturou Ústavního soudu dostatečná pro zajištění práva dítěte se vyjádřit, ve smyslu článku 12 Úmluvy o právech dítěte. Tedy, že dnešní právní úprava poskytuje dostatečnou ochranu dětských práv.

Tato diplomová práce je rozdělena do šesti částí. V první části bych chtěla stručně nastínit historický vývoj dětských práv, spolu s nejdůležitějšími právními úpravami a filozofickými náhledy, které formovaly názor společnosti vůči dítěti a dětství. Druhá část se zaměřuje na vymezení základních pojmů. Základním pojmem bude pojem dítě a jeho vymezení z právního hlediska, dále OSPOD a ÚMPOD. Třetí část se zaměřuje na Úmluvu o právech dítěte a práci Výboru OSN pro práva dítěte. Čtvrtá část se bude zabývat článkem 12 této úmluvy, popíši v ní oba odstavce a zaměřím se na problematiku, která z nich vyplývá a připojím k ní judikaturu ESLP a Ústavního soudu. V páté části popíši články související s článkem 12 a vysvětlím proč je jejich propojenost velmi důležitá. V šesté části

bych se zaměřila na Ústavní soud a jeho nejdůležitější nálezy týkající se práva dítěte se vyjádřit. Závěrem vyhodnocuji svou hypotézu pomocí poznatků, které jsem nabyla při psaní této diplomové práce a formuluji svůj názor na danou problematiku.

Cílem této diplomové práce je přiblížit právní ochranu dítěte vzhledem k jeho právu se vyjádřit a seznámit čtenáře s přílehlavou judikaturou, která se k tématu mé diplomové práce vztahuje. Metodologicky jsem tuto práci zpracovala pomocí metody analýzy právních norem, které upravují právo dítěte se vyjádřit. Dále je zde použita deskriptivní metoda v částech, které jsou zaměřeny na nálezy Ústavního soudu a historického vývoj.

1 Historický vývoj dětských práv

Základem všech lidských práv je uvědomění si, že tato práva jsou potřebná a je nutné, aby byla součástí právní úpravy. K pochopení důležitosti těchto práv by nemohlo dojít bez zkoumání historie. Neboť lidská společnost je v mnoha věcech závislá na tom, že se učí ze svých chyb. U dětských práv je to stejné, musíme vědět jakým vývojem dětská práva prošla, abychom je i nadále mohli vylepšovat a pomáhat jim tak k tomu, aby byla stále aktuální a chránila děti před nástrahami moderního světa.

První historická etapa je pojmenována jako etapa infanticidy, během této etapy dochází k naprostému nerespektování práv dítěte. Děti jsou zabíjeny nejčastěji v souvislosti s obětováním bohům. Dítě nemá žádnou hodnotu je vnímáno, jako „další krk, co se musí žít“. V antice je dítě považováno za předmět, který nemá žádná práva. Ze římského práva známe pojem patria potestas, tedy otcovská moc nad dítětem. Otec má ve svých rukou naprostou moc nad životem i smrtí svých dětí. Dítě se stává člověkem až v dospělosti. Dochází tedy k naprostému vymazání dětství.¹

Je zde tedy typický přístup k dítěti jako k vlastnictví. Dítě není bytostí, která se může o sobě rozhodovat nebo odporovat rodičovské moci. Dítě je majetkem a jako majetek nemá žádná práva, je pouze na dospělých, kteří se okolo něj nacházejí, jak bude jeho dětství vypadat.

Pro další etapu je typická nevšímavost a zanedbávání dítěte. Nacházíme se v období od 4. do 13. století. V těchto stoletích nejprve dochází ke christianizaci díky Ediktu milánskému² z roku 313, dochází tedy k ukončení otcovského práva nad životem a smrtí dítěte. Zabíjení dětí je hříchem a je proto zakázáno. Vznikají první nalezince pro odložené děti. Zatím však nejsou zřizovány pro dobro dítěte, jde o snahu chránit rodiče dítěte před tím, aby se dopustili hříchu, pokud by dítě zabili. Rodičům je zajištěna anonymita pomocí otáčedel tzv. torna. Jedná se o velmi primitivní předchůdce babyboxů. Nacházeli se na zdech nalezinců, dítě bylo do nich možné vložit a poté zařízení otočili, čímž se dítě dostalo za brány

¹ HANUŠOVÁ, Jaroslava. Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie, Str.9

² Tento edikt zaručoval svobodu vyznání pro všechna náboženství

nalezince a rodiče se o něj nadále nemuseli starat.³ *První torino nechal zřídit papež Inocenc III. v roce 1198 v nemocnici Sv Ducha v Římě.* ⁴ Dostáváme se tedy do doby, kdy je dítě o něco více chráněno, ale důvodem není uvědomění si, že potřebuje tuto ochranu, ale snaha ochránit jeho rodiče. Dospělí má tedy pořád větší ochranu a je na něj hleděno, jako na důležitějšího.

Můžeme tedy říci, že ve středověku je život dítěte velmi ovlivněn církví, která se stará a rozhoduje o životě dítěte, pokud biologičtí rodiče toho nejsou schopni. Ne, že by na tom byl prostý člověk jinak, církev je v této době velkým hybatelem celé společnosti. Z textů, které se zabývají postavením dítěte ve středověku a kanonickým právem je možné vyčíst, že děti již nebyly považovány za kompletně nekompetentní. Měli již právo na svobodné rozhodnutí ohledně vstupu do manželství či o vstupu do církevního řádu. ⁵

Třetí etapa je obdobím, kdy se dítě dostává do centra zájmu. Výchova se začíná pozvolna měnit a dochází k změně ve výuce zejména díky nejznámějšímu představiteli této etapy a tím je J. A. Komenský. Tato etapa trvá od 14. do 17. století a je charakteristická ambivalencí vůči dítěti. Dochází ke zkoumání dítěte. Jeho potřeb a možností jeho vývoje. J. A. Komenský zreformoval formu vyučování a přinesl nové znalosti ohledně dítěte a jeho výchovy. Rodiny už bývají lépe zabezpečené, a tudíž je o děti lépe pečováno. Dítě začíná být vychováváno s láskou a porozuměním.⁶

V období osvícenství dochází k dalšímu zlepšení životních podmínek dítěte. Jedná se o období intruze, tedy o období, ve kterém se rodiče snaží více vstupovat do života dětí, aby je mohli lépe formovat. Dochází k lepšímu rozeznání přirozených potřeb dítěte a je snaha tyto i uspokojit. Mezi představitele této etapy patří Voltaire, Rousseau, Pastallozi atd. Tedy jedni z nejznámějších filozofů, kteří se zajímali o dítě a jeho potřeby. Kvůli nárůstu nemanželských dětí je nutné stavět nové nalezince. Na toto reaguje i Code civil⁷ z roku 1804. V této právní úpravě je

³ Ibid, Str.10

⁴ Ibid, Str 10.

⁵ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, str.XXVI

⁶ HANUŠOVÁ, Jaroslava. Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie, str. 10

⁷ Jedná se o francouzský občanský zákoník

myšleno i na bezpečí dětí a to tím, že je zde nakázáno zřízení dětských nalezinců s torny, aby mohlo být dítě bezpečně a anonymně předáno.⁸

V 19. století a první polovině století dvacátého se dostáváme do socializační etapy. Dítě má nově vyšší hodnotu, společnost se snaží o poznání vývoje a potřeb dětí. Také ale dochází k zneužívání dětí k dětské práci díky vlivu industrializace. Díky tomu vznikají první zákony, které omezují dětskou práci. Na začátku se jedná pouze o zákony, které omezují podzemní práci dětí. Ale koncem 19. století dochází ke zvratu a výdělečná práce dětí do 15 let je zakázána.⁹

Během novověku do dětských životů zasáhne nejenom povinná školní docházka, ale také nová právní úprava, která omezuje jejich práci. Povinná školní docházka velmi ovlivní celý systém společnosti. Do této doby bylo vzdělání určenou pouze rodinám ve vyšších vrstvách, které své bohatství mohli utrácet za učitele a školní pomůcky. Již výše zmíněná průmyslová výroba vede naopak k tomu, že děti tráví čas v práci, a to navíc ve velmi špatných podmínkách. O nich svědčí např. Factory Act. Ten byl v roce 1833 přijatý ve Velké Británii a zakazoval práci dětí mladších 9 let a uzákonila se v něm například maximální denní pracovní dobu či povinné dvě hodiny výuky pro děti mladší 13 let.¹⁰

V minulém století se začala práva dětí více dostávat do centra pozornosti společnosti. Tento vývoj byl pravděpodobně urychlen i díky množství ozbrojených konfliktů, které se odehrály (dvě světové války). Po první světové válce v roce 1924 dochází k přijetí Ženevské deklarace práv dítěte. Na tu dále odkazuje i Deklarace práv dítěte, z roku 1959. V období po druhé světové válce vzniká Dětský fond OSN (UNICEF) a je přijata Všeobecná deklarace lidských práv.¹¹

Poslední etapou v historickém vývoji je doba, ve které nyní žijeme. V této době je dítě bráno jako plnohodnotná lidská bytost hodná ochrany a podpory. Dochází k větší kodifikaci práv dítěte. Po dlouhé době společnost dochází k tomu, že je nutné dítě a jeho vývoj chránit pomocí zákonů a mezinárodních úmluv, jako je například Úmluva o právech dítěte. Je i nadále nutné, aby dětská práva byla

⁸ Ibid, Str. 11

⁹ Ibid.

¹⁰ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, str.XXVI

¹¹ Ibid.

chráněna a stejně jako se modernizuje společnost je nutné modernizovat i tato práva, aby byla aktuální a i nadále plnila své cíle.

2 Základní pojmy

Na začátku každého psaného dokumentu je vždy nutné přesně definovat pojmy, se kterými pisatel pracuje. Tato práce se zaměřuje na práva dítěte, proto je nejdříve nutné tento pojem definovat. Pojem dítě je definován ve více právních dokumentech. V této práci se zaměřím hlavně na definici dle ÚPD a českého práva. Jednou z definic bude i definice pojmu OSPOD a ÚMPOD. Orgány, které se starají o sociální ochranu dětí a jsou dle mého názoru pro tuto problematiku velmi důležité. Mohou vystupovat ve funkci opatrovníka nebo kolizního opatrovníka dětí a pomáhat jim v případech, že ohrožení přichází od jejich rodiny.

2.1 Pojem dítě

Děti jsou jedním z nejdůležitějších členů společnosti, bez nich žádná společnost nemá budoucnost. Díky historickému vývoji jsme se dostali do okamžiku, kdy základním právem každého dítěte je, aby bylo uznáno a respektováno, jako jedinečná lidská bytost s vlastními potřebami, zájmy a schopnostmi.

ÚPD definuje dítě jako: *každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*¹² ÚPD uznává dětem řadu práv, jako jsou právo na život, na svobodu projevu a na vzdělání, stejně jako právo na rodinu, zdraví a ochranu před násilím, zneužíváním a diskriminací.

Je tedy nutné nahlédnout do české právní úpravy a zjistit, jak je v ní upravena zletilost, abychom se mohli dostat k právní definici dítěte. Tuto definici najdeme občanském zákoníku, kde o nezletilosti hovoří ustanovení § 30 a následující. Podle ustanovení § 30 OZ *se zletilost nabývá dovršením osmnáctého roku věku.*¹³ Nezletilou osobu tedy můžeme definovat jako osobu, která nedovršila osmnácti let věku. Tato definice se tedy přesně shoduje s definicí v ÚPD.

Další právní úpravou, kde můžeme nalézt pojem dítě je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který definuje dítě jako nezletilou osobu a navazuje tak na OZ.

¹² Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, Federálního ministerstva zahraničních věcí.

¹³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Parlamentu České republiky.

Definici dítěte podle ÚPD používá většina nástrojů týkajících se dětí v rámci práva Rady Evropy. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod neobsahuje tuto definici. Avšak dává státům povinnost přiznávat práva podle této úmluvy všem, kdo podléhá jejich jurisdikci. A to bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, tedy i na věku. Evropský soud pro lidská práva přijímá stížnosti podané dětmi a jménem dětí bez ohledu na jejich věk. Ve své judikatuře tento soud přijal definici dítěte podle ÚPD. Totéž platí i pro Evropskou sociální chartu a její výklad Evropským výborem pro sociální práva. Jedna formální definice dítěte, která by byla uvedena ve Smlouvách, sekundárních právních předpisech nebo judikatuře, v rámci práva EU neexistuje.¹⁴

2.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Nejprve je nutné definovat, co znamená sociálně-právní ochrana dítěte. Na oficiálních stránkách OSPOD můžeme najít tuto definici: *Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly.*¹⁵

Není však za zajištění práv dítěte odpovědný rodič, respektive osoba vykonávající rodičovskou odpovědnost? V rámci našeho ústavního pořádku máme listinu základních práv a svobod, která ve svém článku 32 odst.1 jasně říká, *že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.*¹⁶ Neznamená tento článek, že není možné zasahovat do rodinného života? V tomto případě je nutné se zaměřit na odst. 4, ten upřesňuje, *že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od*

¹⁴ MIČICOVÁ, Barbora. Parlamentní institut. Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice. Leden 2017, str. 6-7.

¹⁵ MPSV, odbor 21. Sociálně-právní ochrana dětí-obecný úvod. [online].

¹⁶ Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Docházíme tedy k tomu, že existuje také veřejnoprávní ochrana dítěte, která může ochránit dítě i v případě, že je to právě rodič, od kterého hrozí ohrožení. Za veřejnoprávní ochranu je odpovědný stát případně jiné veřejnoprávní subjekty.

Kdo stojí za sociálně-právní ochranou dítěte? Toto upravuje převážně zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Ten specifikuje, které orgány působí v sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se o soudy a orgány určené zákonem č. 359/1999 Sb. v ustanovení §4. Sociálně-právní ochranu zajišťují: krajské a obecní úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské pobočky Úřadu práce. Dále sociálně-právní ochranu dětí zabezpečují kraje a obce v samostatné působnosti a fyzické a právnické osoby, a to pokud jsou pověřeni k výkonu sociálně-právní ochrany. Je zde vidět, že ochrana dětí a rodiny je pro ČR velmi důležitá, a proto se o ni zajímá velké množství orgánů.¹⁷

2.3 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí byl založen na základě ustanovení § 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí z.č. 359/1999 Sb. ÚMPOD má sídlo v Brně je správním úřadem s celostátní působností. Je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí. ÚMPOD se zabývá případy s mezinárodním prvkem jako jsou například rodičovské únosy, mezinárodní osvojení a participační práva dítěte. Dle ustanovení § 35 také vykonává funkci opatrovníka dítěte v řízeních se vztahem k cizině.¹⁸

¹⁷ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸ Ibid.

3 Úmluva o právech dítěte

ÚPD byla první celosvětovou mezinárodní smlouvou, která stanovovala práva dítěte jako lidské bytosti. Zároveň tato Úmluva ustanovila mezinárodní institut (Výbor pro práva dětí), který kontroluje dodržování této úmluvy.

Jako Počátek vývoje ÚPD můžeme označit rok 1924, kdy byla v Ženevě přijata Deklarace práv dítěte. Tato zavazovala státy, které k ní přistoupily, k poskytování co nejlepší péče a ochrany všem dětem. V roce 1959 pak Spojené národy schválily Deklaraci dítěte, která se zaměřovala na prosazování optimálního vývoje dítěte. Tato deklarace rozvíjela a obohacovala obsah předchozí Ženevské deklarace. V roce 1978 Polsko předkládá Komisi pro lidská práva OSN koncept ÚPD. Trvalo 12 let než tato úmluva vstoupila v platnost.¹⁹

Pracovní skupina, pracující na ÚPD se musela nejdříve zabývat různými variantami pojetí nové úmluvy. Nejvíce se diskutovalo o tom, zda by nová úmluva měla zahrnovat kompletní spektrum dětských práv. Nebo zda by mělo jít pouze o dokument, který by doplňoval speciální dětská práva, do již existujících práv zahrnutých v tzv. Bill of Rights. Docházelo totiž k obavám, že by došlo ke zpochybnění práv v Bill of Rights. Nakonec byly tyto obavy rozptýleny čl. 41 ÚPD. Tento článek společně s jasnou praxí Výboru OSN pro práva dítěte, dal najevo, že ÚPD doplňuje, stávající katalog práv dětí, s tím, že v některých případech obsahuje úpravu, která je specifitější.²⁰

Proč zde byla nutnost přetvořit deklaraci na úmluvu? Deklarace není závazným dokumentem, jedná se pouze o závazek morální. Na Světovém summitu o dětech v roce 1990 byla přijata Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji, jejím cílem bylo najít možnosti, jak zajistit záruku výkonu práv a svobod. Tato deklarace se opírala o právě o ÚPD.²¹

Československá federativní republika přijala ÚPD dne 6.2.1991, Česká republika 1.1.1993. ÚPD je jako každá mezinárodní smlouva výsledkem kompromisu. Obsahuje práva sociální, politická, kulturní a občanská. Usiluje o

¹⁹ HANUŠOVÁ, Jaroslava. Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie str. 11

²⁰ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, str. XXVII

²¹ HANUŠOVÁ, Jaroslava. Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie str. 12

podporu všech dětí, nejenom těch „normálních“ ale i například dětí s postižením, týraných dětí apod. ÚPD přiznává dětem na celém světě plná lidská práva, zároveň zavazuje účastnické státy k právnímu zakotvení těchto práv do svého zákonodárství. Můžeme tvrdit, že tato úmluva má i své nedostatky, například se zde nevyskytují povinnosti dítěte. Dle mého názoru je tento dokument směřován spíše vládám než běžné populaci, a proto zde nemusí být povinnosti zaznamenány, neboť ty může stanovit například škola. ÚPD ukládá odpovědnost vládám vůči dítěti.²²

Když jsem na začátku mé rešerše poprvé zkoumala ÚPD, velmi mne zaujalo to, že jedna z nejmocnějších zemí na světě tuto smlouvu neratifikovala, jedná se o USA. USA opakovaně při obhajobě odmítnutí úmluvy zmiňovalo, nejen chybějící povinnosti dítěte, ale také příliš velký zásah do rodinného života. Já se osobně kloním k názoru paní doktorky Hanušové, která upozorňuje na velký problém při naplňování ÚPD v USA.²³

Tím je stále existující trest smrti. Nezletilý může být za určitých okolností právě k němu odsouzen. Existuje totiž možnost, že kvůli brutalitě nebo hrůznosti jeho činu bude souzen jako dospělý. I přes to, že trest smrti se vykonává až po dovršení zletilosti, není možné si představit, v jak velkém měřítku je tímto narušen jeho psychický vývoj. Tento trest je v mnoha zemích již dlouhé roky zakázán a jeho aplikace na nezletilého je jasným narušením ochrany dítěte.

ÚPD je možné brát díky její univerzalitě za jednu z nejúspěšnějších lidskoprávních úmluv. Protože do dnešního dne byla tato mezinárodní smlouva ratifikována 196 státy a jediným státem, který ji neratifikoval, jsou již zmíněné Spojené státy americké.

Důležitost této úmluvy spočívá v jejím přístupu k dítěti a jeho právům, dítě je považováno za lidskou bytost, která by měla oplývat stejnými právy, jako všichni ostatní. ÚPD si uvědomuje, že dítě je stále zranitelné vůči svému vztahu k rodině, že je stále nutné děti chránit. Zároveň jim dává možnost vyjádřit své názory. Tím dává dítěti větší možnost účastnit se dění ve společnosti, nějakým způsobem ji ovlivnit a dokázat, že nemusíte být dospělí, abyste mohli mít svůj

²² HANUŠOVÁ, Jaroslava. Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie str. 12

²³ Ibid.str. 13

názor a říkat ho nahlas. Společnost většinou naslouchá svým starším, neboť ti mají více zkušeností, ale měla by naslouchat i dětem, protože právě ony budou tvořit společnost, která teprve přijde. V dnešní době jsou to právě děti, které upozorňují na velké problémy naší civilizace. A myslím, že je velkou zásluhou ÚPD, že toho jsou schopny.

3.1 Výbor OSN pro práva dítěte

Výbor pro práva dítěte je orgánem skládající se z nezávislých odborníků. Jeho prací je monitorovat implementaci ÚPD jejími smluvními stranami. Jedná se o kontrolní orgán zřízený dle ustanovení čl. 43 ÚPD. Výbor zejména pomáhá ve správné implementaci pomocí výkladových stanovisek – obecných komentářů. Mezi jeho další úkoly patří přípravy konferencí a vydávání pravidelných zpráv, které hodnotí stav implementace v daném členském státě. Pro státy, které ratifikovaly třetí Opční protokol, je úkolem výboru rozhodnutí v konkrétních případech. Výbor je orgánem úmluvy a součástí systému OSN, stejně tak jako ostatní výbory, které patří do systému lidskoprávních úmluv OSN. Jedná se například o výbor OSN pro lidská práva, Výbor OSN pro odstranění rasové diskriminace atd. Tento výbor zasedá v Ženevě. Je složen z osmnácti nezávislých odborníků na práva dítěte. Tito odborníci jsou nominováni i voleni členskými státy jednou za čtyři roky. Člen výboru může být zvolen opakovaně a nereprezentuje ani stát, ani organizaci. Základním předpokladem pro výkon této práce je nezávislost.²⁴

Jak již bylo zmíněno základním účelem tohoto výboru je přijímání obecných komentářů. Komentáře se zabývají konkrétní problematikou práv dítěte. Může se jednat o konkrétní ustanovení ÚPD, ale ve většině případů zde nacházíme přesah do většího množství ustanovení. Komentář ve většině případů obsahuje právní argumentaci, která se zakládá na jazykové, teleologické a kontextuální interpretaci úmluvy. Tyto komentáře nejsou pro státy právně závazné, ale jedná se o právní názor orgánu, který byl k výkladu zmocněn ÚPD. Jejich interpretace je proto brána jako autoritativní a stát jim proto musí věnovat

²⁴ DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*, str.593

pozornost. Bylo vydáno 24 těchto komentářů s tím, že poslední z nich se zabýval právy dítěte v kontaktu se soudním systémem.²⁵

Komentáře slouží k lepšímu porozumění ÚPD, jsou velmi nápomocné při implementaci této úmluvy a slouží k zmenšení problémů při výkladu jejich článků.

Výbor také pořádá Dny obecné diskuse. Tyto dny slouží především k otevření nového tématu pro širší odbornou veřejnost a jejich cílem je vytvoření obecného komentáře nebo společné deklarace. Tedy textu, který upravuje novou problematiku. Jedná se o nové problémy, které vznikají v dětském životě v závislosti například na znečišťování planety nebo vztahu dítěte a techniky, specificky médií.²⁶

Výbor také sleduje implementaci opčních protokolů. Jedná se o tři opční protokoly, které byly ratifikovány Českou republikou v období od roku 2002 do roku 2015. Prvním opčním protokolem je protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů, následuje protokol týkající se prodeje dětí, dětské prostituci a dětské pornografie a protokol zavádějící postup předkládání oznámení výboru OSN pro práva dítěte.²⁷

²⁵ DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*, str.594

²⁶ Ibid.

²⁷ Úmluva o právech dítěte. www.vlada.cz [online]. 30. 11. 2021

4 Článek 12

V této práci se zaměřuji převážně na článek 12 ÚPD. Tedy článek, který upravuje práva dítěte se vyjádřit a účastnit se řízení ve věci, která se ho týká. V tomto článku dochází k přijetí dítěte jako aktivního subjektu, tedy někoho, kdo má vlastní autonomii a právní osobnost. Už není možné brát dítě jako pouhou zvlášť zranitelnou osobu. Dochází k tomu, že osoby, které jsou za dítě odpovědné nemají právo dítěti pod rouškou jeho ochrany tato práva odepřít. V rámci spolupráce se dítě a odpovědné osoby musejí snažit o nalezení kompromisu mezi tím, jakou ochranu dítě potřebuje (s ohledem na jeho/její schopnosti) a svobodou, které dítě potřebuje, aby se mohlo svobodně vyjádřit, a tedy realizovat se jako člen společnosti.²⁸

Tento článek je součástí takzvané zásady „tří P“ - provision, protection a participation. Pod Provision spadají základní práva, která zaručují uspokojení základních potřeb a přežití dítěte. Pod tuto problematiku spadá i například problematika zdravotnické péče, životní úrovně a sociálního zabezpečení. Protection se zabývá ochranou dítěte, specificky ochranou před zneužitím, násilím a vykořisťováním. Participation je zaměřena na účasti dítěte ve společnosti. Pod tuto část spadá právě i čl.12. Jedná se o možnost dítěte se svobodně a bezpečně vyjadřovat.²⁹

Myslím si, že v dnešní moderní společnosti jsou ve většině případů první dvě P velmi dobře dodržována, respektive jejich implementace proběhla v pořádku a jejich dodržování bereme jako standard. Zatímco možnost dítěte se vyjádřit je stále ve společnosti problematická. V dnešní době je toto právo asi nejvíce spojováno s rozvody. Spolu se stoupající rozvodovostí musí vzrůstat i možnost dětí svůj názor před soudem vyjádřit. Nejenom toto by měl článek 12 zajišťovat.

Může docházet k zužování tohoto práva na pouhé právo dítěte být slyšeno. Na to upozorňuje i komentář k ÚPD z roku 2021. Nemůžeme říci, že článek 12 umožňuje pouhé vyjádření názoru dítěte. Dítěti by měla být garantována participační práva, tedy možnost sdílení informací a vzájemného dialogu mezi

²⁸ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, str.202

²⁹ HANUŠOVÁ, Jaroslava. Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie, str.13

dospělými a dětmi, které je založeno na vzájemném respektu obou stran. Díky kterým dítě ví, jak byl jeho názor zohledněn a jak díky němu byl zformován výsledek celého procesu. Tento koncept naplno počítá s tím, že dítě je subjektem práv jako takovému jsou mu přiznávány základní lidská práva. Není proto možné dítěti bránit ve využití těchto práv, protože by docházelo k jeho diskriminaci na základě věku.³⁰

Otázkou, která v souvislosti s článkem 12 často padá je: Znamená právo dítěte na vyjádření se to, že je odpovědné, pokud se jeho názory vezmou v potaz? Článek 12 požaduje, aby byla názorům dítěte věnována náležitá pozornost. Názory dítěte by měly být brány v potaz a mají vliv na konečné rozhodnutí. Konečná odpovědnost má však zůstat na dospělém. V případě, že se konečné rozhodnutí ukáže jako nesprávné, jsou to dospělí, kteří nesou odpovědnost. Dítě by se mělo pomoci rodičů, učitelů, sociálních pracovníků a dalších dospělých učit sdílet odpovědnost a zjišťovat, že se může rozhodnout. V každodenním životě se toto může týkat například sportovních a kulturních aktivit.³¹

Článek 12 jasně říká, že názorům dítěte má být věnována náležitá pozornost. Jedná se tedy o zásah do právo rodičů rozhodovat o blahobytu a vývoji svých dětí? Zde se právě jedná o propojenosti s článkem 5 ÚPD. Zde je dáno právo dítěte na to, aby bylo vedeno rodiči (rodinnými příslušníky), ti mají odpovědnost za blaho a vývoj dětí. Rodičovské vedení však musí být poskytováno s ohledem na ÚPD. Může docházet k sporům o to, jak toto právo uplatnit. V článku doktora Krappmanna je velmi jasně řečeno, že pokud rodiče musí podporovat děti s ohledem na váhu, která je jejich názorům přikládána mimo rodinu. Oni sami by také měli přikládat váhu názorům svých dětí. Stejně tak by děti měly přikládat váhu názorům svých rodičů.³²

Na tuto problematiku je také upozorněno v článku Kid's talk. Kde je řečeno, že lepším výklad článku 12 je ten, že zavazuje pouze státy. Ale také zahrnuje povinnost přijmout taková opatření, aby rodiče a další relevantní aktéři umožnili dětem nejen vyjádřit své názory, ale aby jim i přikládali náležitou váhu. Samotný článek 12 odkazuje na státy jako na nositele závazků. A navíc zde není

³⁰ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, str.202

³¹ KRAPPMANN, Lothar. The weight of the child's view, str. 508

³² Ibid.

co získat, pokud se rodičům uloží přímý mezinárodní závazek respektovat názory svých dětí.³³

Na co nesmíme zapomínat, je to, že zásadním prvkem ÚPD je vyvážení mezi ochranou dítěte a právem dítěte se svobodně a bezpečně projevovat. Proto v mnoha člancích můžeme najít věty jako: „Dle rozvíjejících schopností, odpovídající jeho věku a úrovni. Atd. “ Tyto věty svým způsobem tuto vyváženost zaručují. Jde o to, že dítě má mít možnost se vyjadřovat, a svými názory ovlivňovat dění v řízení, mít přístup k informacím a mít přístup k médiím. Je však důležité brát v potaz to, že se stále jedná o jedince, který si neprošel všemi důležitými zkušenostmi, nemá prozatím všechny znalosti. Proto není v článku 12 důležité pouze dítě. Není možné rozhodovat o dítěti bez dítěte, ale to nás přivádí k jedinému.

Kdo dítěti pomáhá ve věcech týkajících se jeho práv? Nejčastěji se tohoto zhostí rodiče, případně OSPOD či advokát, nebo jiná osoba za dítě zodpovědná. Jsou to právě tyto osoby, které dítěti poskytují informace, učí ho, co je jeho právem, pomáhají mu a v některých případech spravují soud o názorech dítěte. Nemůžeme zapomínat na tyto osoby. Musíme na ně mít vysoké nároky, vlastně ty úplně nejvyšší, protože jsou to právě oni, kdo dětem při výkonu jejich práv pomáhají. Proto je dle mého názoru v článku 12 i důležitá osoba, která dítě zastupuje. Proto by mělo docházet k vzdělávání rodičů, advokátů, soudců a ostatních osob, které se s dětmi v této souvislosti shledávají, aby nejen věděli, jak mají s dětmi komunikovat, ale aby jim lépe porozuměli a mohly tak správně reprezentovat jejich názory. V případě soudců, by mělo jít o to, aby správně jejich názory pochopili a začlenili či nezačlenili je do vytváření jejich rozhodnutí. Dítě má právo na to být slyšeno, ale je nutné, aby existovala osoba, která ho opravdu vyslechne.

Doktor Krappmann také upozorňuje na možnost uplatnění tohoto práva ve skupinách dětí. Článek 12 možná svým vyjádřením naznačuje, že právo na vyjádření se náleží pouze jednotlivci, ale v praxi je možné, aby ho uplatnila i skupina dětí. To může nastat v případě, že se jedná o věci, které se dětí dotýkají jako kolektiv. Může se jednat například o děti z jedné třídy, děti ze sousedství,

³³ KIRSCHKE, Linda. Kid's Talk: Freedom of Expression and the UN Convention on the Rights of the Child [online], Str. 13-14

nebo o všechny děti ve státě, pokud jim například hrozí ekologická krize způsobená starší generací nebo nadměrný státní dluh.³⁴

Výraz dítě tak je možné brát jako každé dítě, nebo všechny děti. V ÚPD je mnoho článků, ve kterých jsou tato dvě slova zaměnitelná. Například článek 3 nebo 2 ÚPD. Článek 12 je však jazykově vyjádřen v singuláru. Jde o jedno dítě, kterému je nutno naslouchat a klást váhu na jeho názor. Tento článek souvisí s možností zkoumat a posuzovat, zda je dítě „schopné utvářet si vlastní názory“ a zda je dostatečně vyspělé, aby je mohl prezentovat. Článek se nezabývá situací, kdy tyto požadované předpoklady nelze zjistit. Problematikou jednoho nebo více dětí se zabýval i Výbor. Ten vysvětlil, že dětem, které jsou jako jednotlivci považováni za schopné vytvořit si názor, nelze upřít právo na slyšení, pokud se tyto děti rozhodnou vyjádřit své názory jako skupina. Je to složitější v momentě, kdy není známo složení a původ skupiny, která si nárokuje právo být slyšen. Kolektiv se mohl sejít náhodně a mohla jej ovládnout vlivná podskupina dětí. Výbor i přes to doporučuje, aby smluvní strany vážně zvažily naslouchání těmto hlasům a náležitě zhodnotily jejich váhu.³⁵

4.1 První odstavec – participace dítěte bez vazeb na správní či soudní řízení.

Článek 12. ÚPD Tento článek zní v přesném znění takto:

V odst.1- Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.³⁶

Článek 12 ÚPD zakládá právo každého dítěte se svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se ho týkají. K tomuto také vzniká následné právo, aby těmto názorům byla přikládána náležitá váha v závislosti na věku a vyspělosti dítěte. Je zde ukládána smluvním státům právní povinnost toto právo uznat a zajistit ho. Tato povinnost od států, které jsou smluvní stranou, vyžaduje, aby s ohledem na svůj konkrétní soudní systém toto právo buď přímo zaručily, nebo

³⁴ KRAPPMANN, Lothar. The weight of the child's view, str. 509

³⁵ Ibid.

³⁶ Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

přijaly či revidovaly zákony tak, aby toto právo mohlo dítě plně využívat. Stát musí dítěti zajistit, aby se mohlo rozhodnout ve prospěch svého nejlepšího zájmu, proto stát musí dítěti zajistit přístup ke všem potřebným informacím. Dítě nemá povinnost toto právo využít, je to jeho volba, zda se rozhodne se vyjádřit. Dále je v tomto článku odkázáno na zásadu tří P. O které píše výše.³⁷

Povinnost státu zabezpečit toto právo obsahuje dva prvky. Musí se zajistit, že budou existovat mechanismy, které budou vyžadovat názory dítěte na všechny záležitosti, které se ho týkají a těmto názorům musí být dána náležitá váha. V prvním odstavci je specifikováno dítě, *které je schopno formulovat své vlastní názory*. Schopnost utvořit si názor by dle komentáře výboru neměla být chápána jako omezení. Stát by měl posoudit, zda dítě je schopno si samostatně vytvořit vlastní názor. Není možné, aby stát vycházel z předpokladu, že dítě není schopno tento názor vyjádřit. Není na dítěti, aby nejprve prokázalo svou způsobilost.³⁸

Státy si musí uvědomit také negativní důsledky, které mohou vzniknout, pokud bude docházet k bezohlednému uplatňování tohoto práva. A to zejména v případech týkajících se dětí, které se staly obětí trestného činu, sexuálního zneužívání nebo násilí.³⁹

Velmi důležitou součástí tohoto odstavce je pojem „*Svobodně vyjadřovat názory*“ znamená, že dítě může vyjádřit své názory bez nátlaku, ale také to, že se může rozhodnout toto právo neuplatnit. Vzhledem k manipulaci dítěte platí, že dítě má právo vyjadřovat své vlastní názory, nikoli názory ostatních. Zabezpečení podmínek, při kterých se dítě cítí bezpečně a je schopno se tak svobodně vyjádřit zajišťuje stát. Výbor zdůrazňuje, že pro dítě může být sdělení názoru velmi náročné a nemělo by se opakovat častěji, než je nutné. Dítě, aby se mohlo rozhodnout musí být informováno o záležitostech, možnostech a možných rozhodnutích, která je třeba učinit, a jejich důsledcích. Dítě musí být dále informováno o podmínkách, za kterých bude své názory vyjadřovat. Toto právo na informace je předpokladem pro svobodné rozhodnutí dítěte.⁴⁰

³⁷ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 8

³⁸ Ibid. Str.9

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 10

Výbor ve svém komentáři upozorňuje na důležitou věc ohledně práva dítěte se vyjádřit. Dítě není povinno tohoto práva využít. Ano, stát musí zajistit takové podmínky, aby se dítě mohlo svobodně vyjádřit, ale je na dítěti, zda a jak se vyjádří. Pokud by dítě bylo nuceno se vyjádřit, byla by tím popřena základní myšlenka úmluvy.

Názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Tato formulace odkazuje na schopnosti dítěte, které musejí být posouzeny, aby bylo možné těmto názorům přisoudit určitou váhu a seznámit dítě s tím, jakým způsobem jeho názory ovlivnili výsledek procesu. Není možné pouze dítě vyslechnout. Jeho či její názory je třeba vážně zvážit, pokud je dítě schopno si je vytvořit. Samotný věk nemůže určovat význam názorů dítěte. Úroveň porozumění dětí není jednotně spojena s jejich biologickým věkem. Z tohoto důvodu je nutné posuzovat názory dítěte případ od případu.⁴¹

Vzhledem k tomu, že názorům dítěte by měla být věnována patřičná pozornost. Má dítě právo na to, aby ho osoba s rozhodovací pravomocí informovat o výsledku procesu. Přičemž je nutné, aby tato osoba vysvětlila, jak byly názory dítěte zohledněny v konečném výsledku. Tato zpětná vazba zaručuje, že názory dítěte nejsou pouze vyslechnuty, nejde jen o formalitu, kterou je nutné udělat, ale jeho názory jsou brány vážně a mají svou váhu. Informace, které jsou dítěti tímto poskytnuty mu zajišťují možnost udržet si či změnit svůj názor, případně mu zajišťují možnost se v soudním nebo správním řízení odvolat nebo podat stížnost.⁴²

4.1.1 Věk dítěte

Výbor zcela specificky upozorňuje na to, že čl.12 neukládá žádné věkové omezení pro právo dítěte vyjadřovat své názory. Právě naopak poukazuje na to, že výzkumy ukazují, že dítě je schopno vytvářet si názory od nejtítlejšího věku. Důsledkem plného uznání čl.12 je uznání a respektování neverbálních forem komunikace (hra, řeč těla, kreslení a malování) díky nimž velmi malé děti ukazují své preference.⁴³

⁴¹ Ibid. str.11

⁴² Ibid.str 13

⁴³ Ibid.

Participační práva dítěte a jeho právo na respekt a ochranu jeho autonomie v míře přiměřené jeho rozvíjejícím se schopnostem je nutné zaručit všem dětem, bez ohledu na jejich věk. V rozporu s čl. 12 odst. 1 je tak jakákoli vnitrostátní úprava, která by činila právo dítěte na participaci závislé na dovršení určitého věku. Stejný problém by vznikl, pokud by právní úprava určovala, do jaké míry je názor dítěte relevantní pouze v závislosti na jeho věku. Samotný věk není určovatelem významu dětských názorů. Je nutné posuzovat každý případ zvlášť dle jeho okolností.⁴⁴

Problematickou právní úpravou tedy může být i česká právní úprava v § 867 OZ. Specificky jde o odst.2 *Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.*⁴⁵

Z tohoto ustanovení můžeme totiž dovodit, že je zde vázán vznik práva dítěte částečně na jeho věk, a to prostřednictvím zákonné domněnky dvanácti let. Toto ustanovení nevylučuje děti mladší 12 let, avšak dochází k tomu, že do určité míry staví dítě do pozice, kdy je bráno jako neschopné přijmout informace a vytvořit si vlastní názor, je tedy nuceno svoji vyspělost prokázat pouze kvůli nedostatečnému věku. Je tedy důležité, aby soud jako základní tezi bral to, že participace dítěte je pravidlem, a pokud by od ní bylo upuštěno je nutné, aby toto rozhodnutí bylo odůvodněno, a to nedostatečnou vyspělostí dítěte, která nesmí být odvozena pouze od věku dítěte.⁴⁶

Osobně jsem vždy měla s touto úpravou velký problém. Jedna věta a dítě mladší 12 let je odsouzeno k tomu, aby dokazovalo svou vyspělost. Dle mého názoru je tento věk vymezen pro zjednodušení. Jak lépe vyřešit problém s neustálým zjišťováním toho, zda je dítě dostatečně vyspělé, než určit věkový

⁴⁴ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, str.209

⁴⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴⁶ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, str.209

limit po kterém to není nutné? ÚPD i výbor mluví jasně není možné stanovit věkovou hranici, kdy je dítě dostatečně schopné svůj názor reprezentovat.

Naštěstí na problematiku této hranice se zaměřila judikatura Ústavního soudu, přičemž v nálezu I. US 2482/13 je o problematice věku řečeno toto:

Ústavní soud si je vědom, že nový občanský zákoník stanoví v § 867 odst. 2 in fine, že "o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit", nicméně považuje dosažení 12 let za nejzazší možnou hranici a konstatuje, že dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu. (nelze například vyloučit, že i devítileté dítě bude natolik rozumově a emocionálně vyspělé na to, aby bylo vyslechnuto přímo před soudem), přičemž většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku 10 let.⁴⁷

Tato věková hranice tedy byla Ústavním soudem označena jako nejzazší možná hranice a je zde v souladu s obecným komentářem výboru upozorněno na důležitost posuzování dostatečné vyspělosti, a to jak emocionální, tak rozumové vždy případ od případu. Důležité je, že tento nálezh nehovoří o věkové hranici v kontextu zákazu účasti dítěte jedná se o formu, kterou by soud měl zjišťovat názor dítěte. Kdy dle názoru soudu: *U dětí mladšího věku zpravidla postačí zjistit jejich názor prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, znaleckého posudku či prostřednictvím opatrovníka;⁴⁸*

Soud je schopen provést mnoho procesních úprav, které mohou dítěti pomoci v lepší a kvalitnější účasti na řízení, jedná se například o setkání s dítětem mimo soudní jednání nebo omezení okruhu zúčastněných osob. Pokud však tato opatření nejsou pro dítě vhodná, stále není možné ho na jeho právech omezit, dítě nemůže být zbaveno svých práv.

Věk a vyspělost dítěte mají velkou souvislost s tím, jakou měrou jeho názor ovlivňuje, co bude obsahem jeho nejlepšího zájmu. V tomto ohledu výbor poukazuje na postupně se měnící roli rodiče (osoby za dítě právně odpovědné).

⁴⁷ Nález ÚS ČR sp.z. I.ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014

⁴⁸ Ibid.

Tato osoba začíná ve vztahu k dítěti jako autorita, kterou je nutné poslouchat, ale postupem času, jak dítě nabírá zkušenosti a jeho znalosti také rostou z této osoby by se měl stát v určitém smyslu partner dítěte. Tedy někdo, kdo dítěti napomáhá, dává mu rady a vede ho k tomu, aby bylo autonomní lidskou bytostí.⁴⁹

Samozřejmě že určitou roli stáří dítěte má, avšak nikdy to není ve smyslu toho, že by mladším dětem byla tato práva upírána. Názor staršího dítěte bude mít větší úlohu při posuzování jeho nejlepšího zájmu. Tím, ale není řečeno, že novorozenci a velmi malé děti nemají stejné právo, jako všechny ostatní děti. I ony i přesto, že nemohou vyjádřit svůj názor mají na posouzení svého nejlepšího zájmu právo. Povinností států je zajišťování úprav (zastoupení) za účelem posouzení nejlepšího zájmu. To, co rozhoduje, o tom, jakou váhu má názor dítěte není věk. Jedná se o vyspělost dítěte a ta musí být vždy posouzena případ od případu a dítě by nemělo být primárně považované za neschopné tento názor vyjádřit. Dle výboru je přímá úměra mezi dopadem rozhodnutí, na život dítěte a relevancí posouzení jeho vyspělosti.⁵⁰

Není však možné na děti v případech jejich rozhodnutí klást vyšší nároky než na dospělé. Dítě by mělo mít možnost svobodně rozhodnout bez donucení nejen ve věcech, které jsou v rámci společnosti správné či rozumné, ale mělo by se respektovat i rozhodnutí dostatečně vyspělého dítěte ve věcech, která se mohou jevit z hlediska jeho dalšího života jako poškozující.⁵¹

Za prvé je zde nutné vycházet z toho, že cílem ÚPD byla nejenom ochrana dítěte ale taky změna jeho statusu z objektu na subjekt. Dítě je autonomní bytostí a má právo na svůj názor, který nemusí být v souladu s názorem osoby za něj zodpovědné. Za druhé je možné, aby se pro jedno dítě věc jako je například studium vysoké školy zdála (alespoň pro dítě jako škodlivá), kdo může lépe posoudit, zda by mělo dítě chodit na vysokou školu než dítě samo? Dospělí okolo něj mohou vnímat toto rozhodnutí jako život poškozující. Oni mají větší ambice, zatímco dítě už například ví, že se mu v jeho pracovním zařazení hodí více zkušenosti než další studium, a proto toto rozhodnutí činí.

⁴⁹ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář, Str.210

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid, str.211

K tématu vyspělosti dítěte se váže forma jejího posouzení, ve většině případů se jedná o znalecké posudky, k této problematice se váže i judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Ten v případě stížnosti Esholtz proti Německu, kauze zabývající se styku nezletilého s otcem, přičemž rodinné vztahy byly velmi napjaté a matka nezletilého jasně vyjadřovala své zaujetí přímo před dítětem, uvedl toto: *Soud je toho názoru, že odůvodnění uvedené okresním soudem není dostatečné pro vysvětlení, proč za okolností daného případu nepovažoval za nezbytné věc konzultovat se znalcem, jak doporučil úřad pro mládež. Navíc vzhledem k významu otázky, tj. vztahu mezi otcem a dítětem, se zemský soud za příslušných okolností neměl spokojit se spoléháním na spis a písemně předložené právní důvody odvolání, nýbrž si měl vyžádat posudek psychologa, který by mu pomohl vyhodnotit prohlášení dítěte.*⁵²

Tedy soud nepožádal znalce o posouzení vyspělosti dítěte, a proto bylo porušeno právo na ochranu rodinného života dle čl.8 Evropské úmluvy o lidských právech.

Ústavní soud ČR se k otázce vyspělosti vyjádřil v kauze v otázky styku dítěte s jeho rodičem. Kdy jedenácti a třináctileté dítě vyjádřili nesouhlas se stykem s otcem, ale krajský soud jejich názor nevzal v potaz právě kvůli jejich údajné, a hlavně nepodložené nedostatečné vyspělosti. Ústavní soud rozhodl nálezem sp.zn. II. ÚS 3489/15 takto:

*Je proto třeba odmítnout způsob, jakým krajský soud tento negativní postoj samotných nezletilých dětí ke stykům s jejich otcem hodnotil. Krajský soud jej totiž, v rozporu s výše uvedenými ústavněprávními kritérii, odmítl jakkoliv ve svém rozhodnutí reflektovat a zohlednit, když dospěl k nijak odůvodněnému či důkazně podloženému závěru, že jedenáctiletý V. "není ve věku, aby chápal dosah svých rozhodnutí, která přebírá od staršího J.", resp. ani téměř třináctiletý J. "ho nechápe a zatím ani nemůže chápat", ačkoliv výše citovaná judikatura a koneckonců i občanský zákoník považují uvedený věk za dostatečný (z hlediska rozumové a emocionální vyspělosti).*⁵³

⁵² Esholtz proti Německu, rozsudek ze dne 13.7.2000, stížnost 25735/94

⁵³ náleží ÚS ČR ze dne 19.4. 2016, sp.zn. II. ÚS 3489/15

Ústavní soud, zde kritizuje Krajský soud za naprosto flagrantní přehlednutí názoru dětí, a to i přesto, že tyto děti již i dle judikatury a zákona byly dostatečně vyspělé, aby tento názor mohly vytvořit a poté sdělit, což v tomto případě navíc proběhlo opakovaně. Dokonce dochází k velké kritice pokusu o prohloubení vztahu s otcem. Krajský soud nejenže neakceptoval názor obou dětí, ale snažil se je ke styku s otcem donutit pomocí pokut, které byly uděleny jejich matce.

Nezletilé lze pro jejich věk již považovat za natolik rozumově a emocionálně vyspělé, že jsou schopny uvědomit si dosah těchto svých rozhodnutí, přičemž nebylo v daném případě nijak prokázáno, že by tomu tak být nemohlo, resp. že by jejich vůle byla účelově a systematicky formována ze strany třetí osoby.⁵⁴

Ústavní soud bere názor obou dětí jako názor určující, a to i bez přihlídnutí ke zpracovanému znaleckému posudku. Tento nálezn je velmi důležitý, protože soud opravdu vycházel především z názoru, který byl sdělen dětmi, nikoli ze znaleckého posudku. Znalecký posudek může v některých případech skončit opačným výsledkem, než by dítě potřebovalo. Jeho cílem je ochrana a ta může dítěti i uškodit, pokud je jeho prožívání bagatelizováno či považováno za nedostatečné.

Věk dítěte by neměl nikdy být jediným determinantern toho, zda je považováno za vyspělé či ne. Je nutné, aby soudy již nikdy více nezačínali s myšlenkou, že jedná-li se o dítě je pravděpodobně nedostatečně vyspělé. V OZ se mluví o hranici dvanácti let, ale jak vidíme výše i starší děti jsou často brány, jako nevyspělé. Těchto dětí se naštěstí zastal Ústavní soud, ale v ideálním světě, kde by byla dokonale implementována ÚPD, by to nebylo nutné. Názor dítěte by byl vždy brán v úvahu, ať už by se jednalo o dítě jednoleté nebo patnáctileté a jeho názory byly vyjádřeny jakýmkoli způsobem.

4.1.2 Přístup ke stížnostem a odškodnění

Děti musí být schopné se bránit, pokud jsou jejich práva porušena. Je nutné, aby součástí participačních práv byly i práva dítěte na přístup ke stížnostem a odškodňovacímu mechanismu. Dítě se může na tyto mechanismy obrátit ve

⁵⁴ Ibid.

chvíli, kdy dojde k porušení jeho práv. Výbor ve svém obecném komentáři zdůrazňuje nezbytnost zajistit dostupnost těchto mechanismů. Základem přístupnosti těchto mechanismů je především povinnost odstranit všechny překážky, které by dítěti mohly bránit v tom, aby se na tyto mechanismy mohlo obrátit a využít je k nápravě. Klasickou překážkou bránící dítěti v přístupu k stížnostem a odškodněním je nedostatečná informovanost. Dítě nemusí být přesně informováno o svých právech, neví že existují možnosti, jak se obrátit na soudy v případě porušení jeho práv. Navíc může dojít k situaci, kdy dítě závisí na osobě, která porušuje jeho práva.⁵⁵

Stejně jako dospělí i dítě může, hlavně kvůli špatným nebo nedostatečným informacím mít nedůvěru v systém. Hlavním problémem pro dítě je představa toho, že bude procházet samotné procesem, kterému samo nerozumí, a nebude mu poskytnuta potřebná pomoc. Proto výbor v této souvislosti opakovaně upozorňuje na možnost zřízení nezávislé instituce na ochranu dětských práv:

Děti by měly mít možnost obrátit se se svými stížnostmi na ombudsmana nebo osobu se srovnatelnou rolí ve všech zařízeních pro děti, mimo jiné ve školách a jeslích. Děti by měly vědět, kdo jsou tyto osoby a jak se k nim dostat. V případě rodinných konfliktů o zvažování názorů dětí by dítě mělo mít možnost obrátit se na osobu v komunitě pro mládež.⁵⁶

Děti by měly mít možnost se obrátit na instituci, která je jim volně a dobře dostupná, která není svázána tolika formálními pravidly, jako je například soud. Tato instituce, by zároveň měla mít možnost ve veřejném zájmu podat žalobu, za dítě, pokud by došlo k porušení jeho práv.

Judikatura ESLP poukazuje na nutnost změkčení některých procesních pravidel. Pokud systém trvá na rigidní aplikaci těchto pravidel, může v některých případech docházet k tomu, že dítě není schopné se domoci spravedlnosti. Specificky se zde bavíme o možnosti, že dítě samo iniciuje řízení, či zda by ho měl zastupovat někdo jiný. V těchto případech, kdy stěžovatel je nezletilý, ESLP trvá na tom, že je potřeba se vyvarovat restriktivnímu nebo technickému posouzení toho, zda je stížnost přístupná. Proto jako přípustnou shledal stížnost č.

⁵⁵ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Str.207

⁵⁶ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str.14

71776/12 N. Ts. proti Gruzii. Jednalo se o stížnost, kterou za nezletilé (deset a šest let) podala jejich teta. Problém pro tyto děti nastal po úmrtí jejich matky, kdy jejich otec byl zároveň ve výkonu trestu. Děti tudíž s otcem neměly příliš dobrý vztah. V tomto případě ESLP posuzoval dvě kritéria za prvé, zda existuje riziko toho, že by děti byly zbaveny možnosti účinně chránit svá práva, pokud by za ně stížnost teta nepodala a za druhé, zda nejsou tetiny zájmy v konfliktu se zájmy dětí.⁵⁷

ESLP argumentoval nepřátelským postojem dětí k otci, zatímco s jejich tetou děti dlouhodobě žily a vztah k ní měly kladný. Proto také soud souhlasil s tím, že jako nejbližší osoba to byla právě ona, kdo stížnost podal. Dále zde byl problém zastoupení nezletilých agenturou sociálních služeb, soud velmi kritizoval, jakou formou byly děti zastoupeny a potvrzoval, že jedinou možností adekvátního zastoupení byla právě teta dětí. V otázce střetu zájmů došel soud k rozhodnutí, že díky tomu, že teta nepodala stížnost vlastním jménem a došlo k porušení práva dítěte, ke střetu nedošlo.⁵⁸

Tento případ se mnou opravdu otrásl. Dle Gruzínské vlády totiž vše proběhlo v pořádku. Avšak jedná se o klasický případ toho, že dítě bylo vyslechnuto orgánem, jehož snahou nebylo dětem pomoci a díky tomu, že vystupoval pouze jako „zainteresovaná strana“ vlastně ani neměl procesní práva, díky kterým by mohl děti účinně zastupovat. Zdá se, že děti byly vyslechnuty pouze z toho důvodu, že to článek 12 ÚPD vyžaduje. Aby soudy a případně i stát mohly říci, že bylo dle tohoto článku jednáno. Zástupci sociální agentury se navíc s dětmi setkali pouze několikrát, neprobíhal žádný pravidelný kontakt. Vnitrostátní soudy nenechali starší dítě se přímo zapojit do řízení, i když by na to měl právo. Soudy trvaly na tom, že je v nejlepším zájmu dětí, být znovu se svým otcem a vůbec nedbaly na přání dětí, které k němu nechtěli. Naštěstí v tomto případě ESLP rozhodl, že došlo k porušení práva na respektování rodinného a soukromého života dětí. K tomuto rozhodnutí zejména přispěla kombinace těchto faktorů: Děti byly chybně zastoupeny, a proto nebyl jejich názor řádně vyslechnut

⁵⁷ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Str.208

⁵⁸ Ibid.

a přednesen. Dále byl jednostranně zohledněn jejich nejlepší zájem a jejich emocionální stav byl naprosto ignorován.⁵⁹

I v judikatuře našeho Ústavního soudu je možné nalézt možnost dítěte iniciovat řízení z důvodu domáhání se nápravy při porušení jeho práv. V nálezu Ústavního soudu III. ÚS 125/98 nezletilý napadli pravomocný rozsudek Krajského soudu v Praze. Děti byly ve věku dvanácti a jedenácti let a soud nejdříve zkoumal jejich současnou rozumovou úroveň, která dle jeho názoru byla dostatečná a uznal, že oba nezletilý mají způsobilost k právním úkonům v rozsahu právní materie, ve kterém je rozhodováno a přiznal jim proto procesní způsobilost i pro řízení před Ústavním soudem. Současně jim stanovil opatrovníka.⁶⁰

Dalším nálezem podporující možnost dítěte se dovolat spravedlnosti při porušení jeho práv je II.ÚS 1945/08. Nález stanovuje, že: *„stěžovatelem může být jakákoliv fyzická osoba, které svědčí tvrzené ústavně zaručené základní právo nebo svoboda, a to bez ohledu na její způsobilost k právním úkonům či věk.“*

V tomto nálezu je dále implikována důležitost práva dítěte na vyjádření se ve všech věcech, které se ho týkají. Dle Ústavního soudu mu právo dle článku 12. umožňuje v určité míře vyrovnat nerovné postavení ve vztahu k rodičům (případně koliznímu opatrovníkovi). Právo dítěte se vyjádřit mu poskytuje možnost sdělit soudu své názory a popřípadě upozornit na jiné či rozcházející se zájmy, které mohou mít dospělí v jeho okolí. Pomocí tohoto práva je dítě do jisté míry postaveno na stejnou úroveň jako jeho rodič a nemělo by dojít k tomu, že bude rozhodnuto o osudu dítěte bez jeho vědomí a bez možnosti obhájit svůj názor, který může být soudu chybně reprezentován.⁶¹

V souladu s článkem 12 je zadán základ pro možnost dítěte se obrátit na Ústavní soud, neboť tento soud nemůže diskriminovat na základě věku. Tématem nálezu je ústavní výchova a možnost ustanovení kolizního opatrovníka. V tomto případě matka nezletilého také podala ústavní stížnost a zmocnila advokáta k zastupování svého dítěte. Proto soud necítil nutnost uvažovat nad jiným opatrovníkem, neboť nehrozila kolize mezi procesními zájmy stěžovatelů navzájem, ani mezi jednotlivými rodiči, ani mezi rodiči na straně jedné a

⁵⁹ N.Ts. a další proti Gruzii, rozsudek z 2.2.2016, stížnost č. 71776/12

⁶⁰ Nález ÚS ČR sp.z. III.ÚS 125/98 ze dne 24. 9. 1998

⁶¹ Nález ÚS ČR sp.z. II.ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009

nezletilým na straně druhé. Dále došel k názoru, že: „*Pokud stěžovatel nemá plnou způsobilost k právním úkonům pro nedostatek věku, může za něj podat ústavní stížnost jeho zákonný zástupce, který též udělí plnou moc advokátovi. Ústavní soud tedy uzavírá, že stěžovatel se souhlasem stěžovatelky, své zákonné zástupkyně, zmocnil advokáta k podání ústavní stížnosti, a proto formálním náležitostem ústavní stížnosti bylo v daném případě učiněno zadost.*“⁶²

Ústavní soud zde postupuje nejen v souladu s článkem 12 ÚPD, ale také s rozhodnutím ESLP, které je popsáno výše. Soud přezkoumal možnost existence střetu zájmů a jelikož tento střet nebyl potvrzen, mohl nezletilý pokračovat bez toho, aniž by mu byl stanoven kolizní opatrovník.

První odstavec článku 12 zajišťuje dětem možnost vyjádřit se svobodně a bez toho, aby se musely bát následků, k věcem, které se jich týkají. Svobodný přístup k stížnostem nebo odškodnění je základem tohoto práva. Základem toho, aby dítě mohlo svobodně a bezpečně vyjadřovat svůj názor, je informovanost dítěte. Každý potřebuje znát určité informace, aby se mohl správně rozhodnout. To musí platit i v případě dětí. Dítě musí vědět, že existují mechanismy, díky kterým se může bránit proti porušení jeho práv. Dostupnost těchto prostředků je daná zákony a hlídána soudy.

Ústavní soud systematicky chrání práva dítěte, což je dokázáno výše zmíněnými nálezy. Stejně tak, chrání práva dítěte i ESLP. Důležitost těchto rozhodnutí je velmi vysoká. Jedná se o instituce, které jsou veřejnosti známé a jejich rozhodnutí jsou ve společnosti velmi vážené. Pokud děti uvidí, že se jich zastávají tyto instituce, může jim to napomocť k tomu, aby se nebáli a své názory vyjadřovali s menšími problémy.

4.2 Druhý odstavec- práva dítěte v souvislosti se soudním nebo správním řízením

V odst.2- *Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob*

⁶² Nález ÚS ČR sp.z. II.ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009

*slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.*⁶³

Na rozdíl od prvního odstavce čl. 12, je má druhý odstavec povahu procesní. Je zaměřen na procesní stránku práva dítěte se vyjádřit. Obsahem tohoto článku jsou procesní práva dítěte v řízeních. V našem jazyce vzniká malý problém ve formulování tohoto odstavce. Mluví se v něm pouze o řízení soudním a správním.⁶⁴

Výbor ve svém komentáři však zdůrazňuje, že toto ustanovení se vztahuje na všechna relevantní soudní řízení, týkající se dítěte. Odstavec dva tak zakotvuje právo dítěte na přístup ke spravedlnosti. Mezi typické správní řízení patří například rozhodnutí o vzdělání dětí, zdraví, životním prostředím atd. Řízení mohou zahrnovat mechanismy alternativních sporů, jako je mediace a rozhodčí řízení. Právo být slyšen se vztahuje, jak na řízení zahájená dítětem, jako jsou stížnosti na špatné zacházení, tak i na řízení zahájená jinými osobami, která se týkají dítěte. Dítě nemůže být účinně vyslyšeno, pokud se nachází v prostředí zastrašujícím či nepřátelském. Proto byla státům dána povinnost zajistit přístupnost formalizovaných řízení prostřednictvím přijetí přiměřených a věku odpovídajících úprav. Řízení musí být přístupné a vhodné pro děti. Mluvíme zde o vhodné vyškolenému personálu, designu soudních síní, oblečení soudců a advokátů anebo oddělených čekáren.⁶⁵

Aby dítě mohlo efektivně využívat svá práva, je nutné pro něj udělat jistá opatření, která mu v tomto pomůžou. Povinností států je zajistit taková opatření, která dítěti umožní účinnou účast v řízení. Ve své podstatě celý druhý odstavec zabezpečuje dítěti právo na procesní úpravy. Výbor zařadil tyto úpravy pod závazky, které vyplývají ze zákazu diskriminace.⁶⁶

Nadále tak výbor pracuje s tezí, že není možné děti diskriminovat kvůli věku, je nutné provést jisté procesní úpravy, aby se dítě řízení mohlo účastnit. Není možné, aby dítě přešlo zpět do pouhého objektu řízení, jelikož by to odporovalo základním myšlenkám ÚPD.

⁶³ Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

⁶⁴ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Str.212

⁶⁵ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 11

⁶⁶ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Str.212

Na tuto problematiku reagoval Ústavní soud v nálezu sp.zn. I.ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014. Dle něj je nutné, aby dítě bylo přítomno projednávání ve věci, která se ho týká, a to z toho důvodu, že jinak je rozhodnuto o dítěti bez dítěte. Je nutné pochopit, že ÚS chápe právo dítěte na slyšení o něco širěji. Pouhé vyjádření dítěte není dostačující, je nutné docílit toho, aby dítě nebylo pouhým objektem nebo pozorovatelem, jeho právo na vyjádření mu zajišťuje možnost být slyšen, ale také být účastníkem řízení, a tedy subjektem práva. ÚS specificky v tomto nálezu upozorňuje na situace, ve kterých je dítě viděno, jako objekt, který si mezi sebou přehazují rodiče jako například nové auto. Není možné, aby dítě bylo za toto považováno, a aby o něm bylo rozhodováno bez vyslechnutí jeho názorů.⁶⁷

V tomto nálezu je upozorněno na důležitý efekt, který má na dítě jeho nemožnost se vyjádřit, a to je jeho považování za objekt. Dále je upozorněno v tomto nálezu, že již bylo poukázáno na nepřipustnost takové praxe, a to výborem pro práva dítěte. Ten ve svých posledních závěrečných doporučeních adresovaných České republice z roku 2011 vyslovil znepokojení nad tím, že "tradiční vnímání dětí jako objektů spíše, než subjektů práv je velmi rozšířené".⁶⁸

ÚS dále ve svém nálezu upozornil na další názor výboru: „*Děti by měly být slyšeny, vždy když jejich názor může zlepšit kvalitu rozhodnutí. Také upozorňuje na to, že spojení "v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství", které se nachází v čl.12 odstavci druhém, nelze vykládat tak, že by státu umožňovalo omezit právo dítěte být slyšeno. Jde pouze o to, aby se i dítěti dostalo spravedlivého procesu, neboť pokud dojde k porušení procesních pravidel, je možné, že dané rozhodnutí bude zrušeno.*"⁶⁹

Cílem odstavce dva je zajištění procesních práv dítěti v takovém rozsahu, že nikdy nebude pouhým objektem. Dítě musí oplývat všemi procesními právy, která nebudou existovat pouze formálně, ale dítě je bude schopné opravdu realizovat.⁷⁰

Pokud se dítě rozhodne využít svého práva na to být slyšeno, může být slyšeno přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu. Co se

⁶⁷ Nález ÚS ČR sp.zn. I.ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Str.213

týká samotného slyšení příslušným orgánem, výbor upřednostňuje vyslechnutí dítěte přímo a osobně. Za prvé je pak jednodušší pro osobu, která o věci rozhoduje poznat rozpoložení dítěte, může se ho zeptat na množství otázek a za druhé odpadá možnost toho, že by zástupce dítěte špatně reprezentoval jeho názor. Dítě by proto mělo mít možnost se osobně řízení zúčastnit. (viz Nález ÚS ČR sp.zn. I.ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014.)⁷¹

Dítě má být schopno se přímo účastnit řízení, ale aby byla dodržena jeho procesní práva musí být správně zastoupeno. Dle obecného komentáře k čl.3 ÚPD.

*Dítě potřebuje vhodné právní zastoupení, pokud mají být formálně posouzeny a určeny jeho nejlepší zájmy soudy a obdobnými orgány. Zejména v případech, kdy je dítě předáno do správního nebo soudního řízení zahrnujícího určení jeho zájmů by mu měl být kromě opatrovníka nebo zástupce poskytnut právní zástupce, pokud mezi dítětem a ostatními stranami existuje potenciální konflikt.*⁷²

4.2.1 Zastoupení dítěte

Zástupcem dítěte může být rodič, právník nebo jiná osoba. Ovšem existuje zde riziko střetu zájmů mezi dítětem a rodiči. Je nanejvýše nutné, aby byly názory dítěte správně předány tomu, kdo rozhoduje. Zástupce dítěte si musí být vědom toho, že zastupuje výhradně zájmy dítěte, nikoho jiného.⁷³

Není možné, aby po ustanovení zástupce dítěte vedlo k potlačení jeho práv. Zástupce dítěte musí v souladu s ÚPD s dítětem jednat jako s lidskou bytostí, která oplývá lidskými právy, nemůže s dítětem jednat jako s objektem i kdyby jeho cílem byla pouhá ochrana dítěte. Zástupce dítěte nemůže účinně zastupovat, pokud nerespektuje právo dítěte se vyjádřit v rámci jeho schopností a vyspělosti, tak jak to určuje článek 12.⁷⁴

⁷¹ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 12

⁷² Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29. 5. 2014, str.19

⁷³ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 12

⁷⁴ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Str.214

Jaké jsou povinnosti zástupce vůči dítěti? Tuto problematiku v rámci úpravy rodinného práva řeší Evropská úmluva o výkonu práv dětí.⁷⁵ Povinnosti zástupce dítěte jsou stanoveny v ustanovení § 10 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.⁷⁶

V soudním řízení, které se týká dítěte, pokud to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, je zástupce povinen: a) poskytovat dítěti příslušné informace, pokud se podle vnitrostátního práva má zato, že dítě dostatečně chápe situaci;

b) objasňovat dítěti, pokud se podle vnitrostátního práva má zato, že dítě i dostatečně chápe situaci, důsledky toho, když by jeho názoru bylo vyhověno a možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněného zástupcem;

c) zjišťovat názory dítěte a zprostředkovat je soudnímu orgánu.⁷⁷

V souladu s článkem 12 odstavcem dva, tak tato úmluva zformulovala základní povinnosti ve vztahu k dítěti. Je možné si všimnout, že se opět klade velký důraz na poskytnutí informací dítěti. Velmi se mi líbí formulace písmena b). Toto ustanovení totiž poukazuje na problém, který může při informování dítěte vyvstat. Dítě může mít všechny potřebné informace, ale stejně nemusí chápat, jaké důsledky jeho vyslovení názoru může mít. Je důležité, aby na dítě nebyly navaleny pouze informace, dítě se v nich musí orientovat a udělat pomocí nich rozhodnutí. Mělo by, ale mít možnost konzultace se svým zástupcem, který mu může dopomoci pochopit všechny následky, které jeho rozhodnutí bude mít. Dále dítěti zprostředkovává vzhled do toho, jaké následky může dítě očekávat díky jednání svého zástupce.

Tato úmluva stejně jako ÚPD má ve svém textu jistá omezení, Jedná se specificky o tyto věty: „*pokud se podle vnitrostátního práva má zato, že dítě dostatečně chápe situaci;*“⁷⁸ Opět se dostáváme k tomu, že není možné dítě diskriminovat na základě věku, proto tato podmínka nesmí odeprít dítěti přístup k jeho právům na participaci v řízení. Je nutné děti chránit před emocionálním vytížením, ale to je možné zajistit změnou formy prostřednictvím, které budou svůj názor vyjadřovat. Ne, prostým vyřazením dítěte z řízení.

⁷⁵ Tato úmluva vešla v platnost pro Českou republiku dne 1. července 2001.

⁷⁶ Sdělení č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

Pokud se vrátíme k nálezu Ústavního soudu I. US 3304/13. Můžeme zde, kromě ochrany dítěte před tím, aby bylo pouhým objektem vidět i vymezení procesních povinností zástupce (v tomto případě kolizního opatrovníka).

Obecně Ústavní soud nepovažuje za nejšťastnější situaci, kdy je kumulována funkce opatrovníka hájícího (objektivně) nejlepší zájem dítěte a jeho právního zástupce. Kolizní opatrovník má pomoci soudu definovat a chránit nejlepší zájem dítěte, kdežto právní zástupce má hájit názory a stanoviska dětí.⁷⁹

Ústavní soud zde poukazuje na kolizi, která může vzniknout mezi kolizním opatrovníkem a zástupcem dítěte. Ještě konkrétnějším způsobem vymezil procesní povinnosti zástupce dítěte, a to je respektování názoru dítěte. „V neposlední řadě pak lze též poukázat na zpravidla rozdílnou kvalitu právního zastoupení poskytnutého opatrovníkem se specializací na ochranu zájmů dětí, ale bez právní kvalifikace, a právně kvalifikovanou osobou.“ Také poukazuje na kvalitu tohoto zastoupení, kdy práva znalí zástupce je schopen dítě v soudním řízení lépe zastoupit. Kolizní opatrovník i zástupce dítěte mají ve vztahu k dítěti stejné povinnosti, musejí s dítětem komunikovat a dodávat mu potřebné informace.⁸⁰

I problematiku právního zastoupení řeší Evropská úmluva o výkonu práv dětí. V ustanovení §9 odst.2. kde uvádí: „Smluvní strany zváží možnost stanovit, aby soudní orgán mohl v případech řízení týkajících se dítěte ustanovit jiného zástupce a tam, kde je to na místě, advokáta, který bude dítě zastupovat.“⁸¹

Dítě by mělo být zastoupeno vedle opatrovníka také advokátem, aby bylo schopno účinně uplatňovat svá práva dle článku 12.

Problematika osoby, která má dítě zastupovat je velmi komplikovaná. Při výběru musí také hledět na možnost střetu zájmů. V tomto okamžiku se dostáváme k OSPOD. Tento orgán je vytvořen za účelem ochrany dítěte, v některých řízeních, je však jeho zapojení jako opatrovníka v naprostém rozporu

⁷⁹ Nález ÚS ČR sp.zn. I.ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Sdělení č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

s odstavcem dva. V České republice se právě vyskytl tento problém, kdy OSPOD měl být opatrovníkem dětí, ale zároveň byl tím, kdo řízení vyvolal.⁸²

To můžeme najít v případě stížnosti č. 23499/06 Havelka a další proti České republice. Chtěla bych se u této stížnosti pozastavit. A to z více důvodů. Jedná se o případ, kdy stěžovatelem je otec a jeho tři děti, ty byly svěřeny do ústavní výchovy. Složitě soudní řízení pro ně skončilo až v roce 2007. Přičemž soudní řízení započala v roce 2004, Stěžovatelé nenašli oporu ani u ústavního soudu. Byl to až ESLP, který jim dal za pravdu a potvrdil, že svěřením do ústavní výchovy byl porušen čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.⁸³ Důvod, proč byly děti odebrány, byl špatný finanční stav otce, který vedl k tomu, že v jejich domově nešla elektřina a plyn. Údajně mělo dojít i k vystěhování rodiny, ale později se ukázalo, že jim hrozilo až mnohem později.

Podívejme se na to, kdo byl navrhovatelem umístění dětí do ústavní péče, zjistíme že to byl OSPOD. Jistě tedy soudy dětem zařídily jiného Kolidního opatrovníka, jelikož není příliš těžké odvodit, že OSPOD byl v naprosto jasném střetu zájmů. To se bohužel nestalo, a proto se k tomuto musel vyjádřit ESLP. Došlo tedy k porušení nejen odstavce dva článku 12, ale navíc dětem nebylo povoleno vyjádřit svůj názor, jelikož nebyly soudy vyslechnuty. Tím tedy bylo dokonáno jednání naprosto nevyhovující článku 12 ÚPD.

*Z tohoto hlediska považuje Soud za politováníhodné, že orgán sociálně-právní ochrany, který podal návrh na svěření dětí do ústavní výchovy, byl ustanoven opatrovníkem dotčených stěžovatelů (viz rovněž § 26 výše) a že tito stěžovatelé, ačkoli již v dané době dosáhli věku třinácti, dvanácti a jedenácti let, nebyli soudy přímo vyslechnuti.*⁸⁴

Je tedy jasné, že by tato praxe měla přestat. OSPOD existuje, aby děti ochraňoval, tato ochrana však může vést k umlčení dítěte. Právní zastoupení dítěte by měl provádět člověk, který respektuje dítě a zná právo, tím dodává dítěti nejlepší šanci k tomu, aby se mohlo řádně vyjádřit. Při řádné aplikaci odstavce dva je nutné správně vyhodnotit možnost konfliktu zájmů s nezletilým, poskytnout mu všechny informace a zajistit, aby zástupce dítěte byl schopný a

⁸² DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Str.215

⁸³ Tento článek zakládá právo na respektování soukromého a rodinného života.

⁸⁴ Havelka a další proti České republice, rozsudek ze dne 21.6.2007, stížnosti č. 23499/06

kvalifikovaný. Pokud dítě není dostatečně vyspělé, aby se vyjádřilo přímo při řízení, je na jeho zástupci, aby soudu přetlumočil jeho názory. O důležitosti této osoby, jsem již psala výše. Po prostudování dané judikatury mi nezbývá nic jiného než souhlasit s tím, že dítě by mělo mít na své straně právního zástupce (advokáta). Nechci tímto svým názorem říci cokoli špatného o sociálních pracovnících. Mají dobré vzdělání, které jim pomáhá v porozumění s dětmi a rodinami a ve většině případů chtějí rodinám a dětem pomoci. Ale nikdo nemůže člověku nabídnout lepší právní pomoc než advokát a v případě, že se dítě ocitne součástí řízení před soudem, je nutné, aby osoba, která ho zastupuje byla plně kvalifikovaná a znala práva.

5 Souvislost s jinými články ÚPD

K článku 12 můžeme vztáhnout mnoho ostatních článků úmluvy, které s ním souvisejí. Ať už se jedná o články, které s ním přímo souvisejí jako jsou články 13 a 17 ÚPD, které upravují právo dítěte na svobodu projevu a přístup k informacím. Nebo články, které by bez jeho uplatňování ztrácely smysl. Provázanost těchto článků dokazuje, jak výjimečným dokumentem ÚPD je. Tato provázanost zajišťuje dětem plnohodnotnou ochranu jejich práv a zároveň jim dodává hlas, díky kterému se můžeme jako společnost i nadále zlepšovat.

5.1 Vztah k článku 3.

Asi největší souvislost s článkem 12 má článek 3. Tento článek ÚPD se zabývá nejlepším zájmem dítěte. Co to vůbec nejlepší zájem dítěte je? Definovat toto slovní spojení je poněkud těžké, ale můžeme vycházet z obecného komentáře výboru a říct, že: *Nejlepšího zájem dítěte je zajištění plného a účinného využívání všech práv uznaných v Úmluvě a jeho holistický rozvoj. Přičemž výbor očekává, že státy budou holistický rozvoj interpretovat jako „koncept zahrnující tělesný, duševní, duchovní, morální, psychologický a sociální vývoj dítěte“.*⁸⁵

V ustanovení článku 3 odst.1 je řečeno:

*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnymi orgány.*⁸⁶

Znamená to, že činnost, která se bude týkat dítěte musí respektovat jeho nejlepší zájmy. ÚPD ukládá smluvním státům povinnost zajistit, aby došlo k vyslechnutí dítěte dle článku 12. Nejlepší zájem dítěte stanovený po konzultaci s dítětem není jediným faktorem, který je třeba brát v úvahu, má zásadní význam, stejně jako názory dítěte. Z těchto důvodů tyto dva články nemůžou bez sebe navzájem existovat. Pokud bereme dítě jako autonomní osobu, není možné, aby o něm bylo pouze rozhodnuto. Cílem je rozhodnout v jeho nejlepším zájmu. Dítě se musí vyjádřit a tím, že je jeho názor znám, se zajišťuje dosažení tohoto cíle. Z

⁸⁵ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29. 5. 2014, str. 3

⁸⁶ Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

tohoto vyplývá, že nelze správně aplikovat článek 3 pokud nejsou respektovány všechny práva uvedená v článku 12. Tím bychom popřeli vše, za čím ÚPD stojí.⁸⁷

5.2 Vztah k článku 5

Článek 5 ÚPD uvádí, že *státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místním obyčejem, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjecími se schopnostmi.*⁸⁸

Tento článek ve svém důsledku zabezpečuje autonomii dítěte. Proč je spojován s článkem 12? Je to pro jeho poslední část: *v souladu s jeho rozvíjecími se schopnostmi.* V článku 12 se také setkáváme s posuzováním vyspělosti dítěte. Článek 5 zajišťuje dítěti vedení, protože dítě nemá prozatím dostatečné znalosti a zkušenosti. Čím více se dítě bude posouvat ve svém vývoji, tím více se mění role rodiče nebo odpovědné osoby v životě dítěte. Jelikož v článku 12 je uvedeno, že názorům dítěte musí být věnována pozornost odpovídající jeho vyspělosti, z článku 5 vyplývá, že čím větší schopnosti díky vedení své rodiny dítě získá, tím větší odpovědnost samo za sebe má.⁸⁹

5.3 Vztah k článkům 13 a 17

Již několikrát zde bylo řečeno, že základním předpokladem pro účinný výkon práv dle článku 12 je informovanost dítěte a jeho právo se vyjadřovat bezpečně. Proto článek 13 o právu na svobodu projevu a článek 17 o přístupu k informacím jsou natolik zásadní. Zde zmíněné články zakotvují dítě jako subjekt práva. Společně tyto články opravňují dítě k tomu, aby svým jménem a opět v souladu se svými schopnostmi uplatňovaly svá práva.⁹⁰

Problematika článku 12 a 13 je často zaměňovaná. Článek 13 upravuje právo na svobodu projevu. Dle článku 13: *Dítě má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a*

⁸⁷ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 18

⁸⁸ Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

⁸⁹ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str.20

⁹⁰ Ibid.

myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.

Svoboda projevu zajišťuje dítěti svobodu vyjadřovat své názory, které mohou být v rozporu s názory státu, ve kterém žije. Stát nesmí zasahovat do vyjadřování těchto názorů a nesmí zasahovat do přístupu k informacím. Dítě nesmí být omezeno v tom jakým způsobem se dostává k informacím, cenzura je nepřipustná. Co je rozdílem mezi těmito články je obsah těchto vyjádření. Svoboda projevu zabezpečuje dítěti možnost se vyjádřit k čemukoli, bez toho, aby se bálo nějaké odvety. V případě vyjádření se dle článku 12 jde o vyjádření názoru k věci, která se ho přímo týká. Státy jsou povinny mu tuto možnost zajistit. Svoboda projevu nevyžaduje žádné takové zapojení ze strany smluvních států.

Článek 17 zakotvuje právo dítěte na přístup k informacím. „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají důležitou funkci hromadných sdělovacích prostředků a zabezpečují dítěti přístup k informacím a materiálům z různých národních a mezinárodních zdrojů, zejména takovým, které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a také jeho tělesného a duševního zdraví.“⁹¹

Pokud dítě nemá informace, nemůže se nijak bránit. Dítě má mít právo na to se učit o věcech které ho zajímají. Bez tohoto práva by článek 12 nemusel existovat. Informovanost dítěte vede k účinnému naplnění práva se vyjádřit. Děti mají mít přístup k informacím týkající se jejich práv, veškerých řízení, která se jich týkají, národní legislativy, nařízení a zásad, místních služeb a postupů pro odvolání a stížnosti. Tyto informace by v souladu s ÚPD měly být součástí výuky ve školách.⁹²

Dle výboru jsou média důležitá pro podporu práv dětí a pro šíření jejich názorů. Dle mého názoru je důležité v případě médií se držet míry vyspělosti u dítěte. Tudíž, že dítě by například k sociálním médiím mělo mít přístup v závislosti na jeho rozvíjejících se schopnostech. V žádném případě nechci bránit dětem k přístupu ke knihám nebo televizním zprávám, problém se sociálními

⁹¹ Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

⁹² Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str.20

médii je potencionální vytvoření si závislosti, dospělí predátoři či vytvoření si neexistujícího ideálu těla.

5.4 Vztah k článkům 2 a 6

Články 2 a 6 se zabývají nejdůležitější částí ÚPD. Asi není možné nějakým způsobem tato práva řadit, a je možné, že mnoho lidí by semnou nesouhlasilo. Dle mého názoru, pokud nemám právo na život a nemám právo na to nebýt diskriminovaná, ostatní práva uplatnit ani nemohu.

Článek 2 říká:

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.⁹³

Antidiskriminační práva můžeme nalézt téměř v každém dokumentu, který se týká lidských práv. Jelikož jsme již stanovili, že lidská práva jsou i dětská práva není možné, aby s dětmi bylo nakládáno jinak pouze na základě jejich náboženství, barvy kůže nebo postavení jejich rodičů. Co je dle mého názoru velmi důležité je jasné upozornění na to, že dítě nemůže za činy své rodiny, svých předků. Žijeme stále v době, kdy existují státy, které za jeden prohřešek jednoho člena rodiny, trestají několik generací. Tento článek je pojistkou toho, že se podobná situace nebude opakovat.

Bohužel Výbor konstatuje, že stálým problémem jsou patriarchální hodnoty a genderové stereotypy. Některé dívky kvůli nim nejsou schopny využít práva dle článku 12. Proto vyzývá státy, aby věnovaly zvláštní pozornost právu

⁹³ Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

dívek vyjádřit se. Aby bylo možné jim v případě potřeby dodat podporu, aby vyjádřily svůj názor, kterému bude věnována náležitá pozornost.⁹⁴

Je pravděpodobné, že ve státech, kvůli kterým na tuto problematiku Výbor poukazuje, jsou ženy diskriminovány i v normálním životě. Je tedy velmi důležité, aby mladé dívky měly svůj hlas, kterým se mohou bránit a mohou to změnit. Je stejně nepřijatelné diskriminovat dítě dle jeho věku jako dle jeho pohlaví.

Předposlední část mé práce ukončím dle mého názoru nejdůležitějším článkem. Článek 6 zajišťuje právo dítěte na život.

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.⁹⁵

Stát se musí postarat o to, aby nedocházelo ke zbytečným úmrtím dětí, ať už se jedná o dohled nad rodinami nebo zlepšení zdravotní péče. Neexistence práva na život by vedla k nepotřebnosti ostatních práv.

Avšak článek 6 také zabezpečuje rozvoj dítěte a pro ten je nezbytné, aby dítě mohlo svobodně vyjádřit své názory ohledně věcí, které se ho týkají. Participace dítěte vede ke stimulaci plného rozvoje osobnosti a rozvíjejících se schopností dítěte. Dítě může plně rozvinout svůj potenciál jen v případě, že je součástí společnosti, ve které může dát najevo své názory a ovlivňovat pomocí nich svůj život. Samostatný člověk nemůže vzniknout nejsou-li dodržovány základní práva.

⁹⁴ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str.19

⁹⁵ Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

6 Judikatura Ústavního soudu

Ústavní soud je orgán, který v České republice ochraňuje ústavnost. Jeho postavení je zakotveno v Ústavě. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, chrání ústavnost, základní práva a svobody vyplývající z Ústavy, Listiny základních práv a svobod a dalších ústavních zákonů České republiky.

Ústavní soud rozhoduje ve věci samé nálezem, v ostatních věcech usnesením. Odůvodnění nálezů obsahují často vyjádření k významným právním otázkám. Dle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou tato rozhodnutí závazná pro všechny orgány a osoby. Proto se považují za jeden z pramenů práva a zachází se s nimi jako s precedenty.

Judikatura Ústavního soudu vytváří ucelený pohled na to, jak je v naší zemi chráněno právo dítěte, ve většině případů, je to právě Ústavní soud, který se za práva dětí postaví. V následující části bych ráda rozebrala zajímavé nálezy Ústavního soudu, které souvisejí s právem dítěte se vyjádřit a nebylo je možné zařadit do kapitol výše. Dle mého názoru je nutné, aby soudy dbaly na právo dítěte se vyjádřit i když to přináší určité problémy, jako je například nutnost jistých úprav při řízení.

6.1 Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28.2.2018

V této věci se jedná o stěžovatelku, již bylo v době podání ústavní stížnosti třináct let. Ústavní stížnost byla podána jménem stěžovatelky ÚMPODem a bylo zde namítáno porušení jejího práva vyjádřit se k věci a neadekvátním zohledněním jejího nejlepšího zájmu.⁹⁶

Jak bylo zmíněno výše souvislost mezi články 3 a 12 hraje v tomto řízení velkou roli. Není možné, aby bylo rozhodnuto v nejlepším zájmu dítěte. Pokud se dítě nemohlo vyjádřit. Článek 3 uvádí cíl, ke kterému je vhodné se dostat v případě, že je dítě součástí řízení. Nesmíme, ale zapomínat, že článek 12 je jakási cesta, která k tomuto cíli vede.

V minulosti byla stěžovatelka svěřena do péče svého otce, který s ní pobýval v Rakousku. Z důvodů komplikovaného vztahu mezi ní a otcem stěžovatelka pobývá více než rok v domově mládeže v Rakousku. V řízení, ve

⁹⁶ Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28.2.2018

kterém byly vydány ústavní stížností napadené rozsudky, byla posuzována existence důvodů pro odlišnou úpravu jejích poměrů. Jednalo se konkrétně o svěřeni nezletilé do péče prarodičů, kteří žijí v České republice. Soud prvního stupně, stejně jako soud odvolací dospěly k závěru, že nejsou dány okolnosti, které by odůvodňovaly svěřeni stěžovatelky do péče jiné osoby než otce. V ústavní stížnosti, bylo namítáno porušení jejího práva vyjádřit se k věci.⁹⁷

Pokud se podíváme na článek 12 ÚPD a již zmíněnou judikaturu, je jasné, že v řízeních, která se bezprostředně týkají práv dítěte, nelze na dítě nahlížet jako na pouhý objekt. Není možné rozhodovat o dítěti bez jeho vědomí a není ani možné ho pouze delegovat do pozice pasivního pozorovatele událostí. Dítě je účastníkem řízení, má právo na to být přítomen projednávání své věci. Dle článku 12 má právo být v řízení slyšen a projevit své stanovisko.

V průběhu řízení před obecnými soudy stěžovatelka prostřednictvím svého opatrovníka opakovaně navrhla, aby se mohla vyjádřit k předmětu řízení, tedy otázkám péče o ni a její výchovy, které se jí bezprostředně dotýkají. Ústavní soud si je vědom toho, že obecné soudy její slyšení zvažovaly a svá rozhodnutí, proč k němu nepřistoupily, podrobně odůvodnily. V tomto ohledu zdůraznily zejména zájem na psychické pohodě stěžovatelky, která by mohla být jeho provedením narušena.⁹⁸

Stěžovatelka opakovaně žádala, aby mohla uplatnit své právo dle článku 12. Soudy zde argumentovali tímto:

V tomto ohledu zdůraznily zejména zájem na psychické pohodě stěžovatelky, která by mohla být jeho provedením narušena. Rovněž poukázaly na to, že s ní byly před soudem provedeny dva pohovory ve dnech 17. 3. 2014 a 10. 2. 2015, dále na znalecký posudek, který její opětovné slyšení nedoporučil, a nakonec pohovory s psychologem opatrovníka a její osobní dopis, z nichž měl její postoj jednoznačně vyplýnout.

Byly tedy toho názoru, že stěžovatelka by utrpěla psychologickou újmu a její názor proto nebyl vyslechnut. A to i přes to, že Stěžovatelka byla již v době rozhodování okresního soudu ve věku, kdy její schopnost porozumět smyslu

⁹⁷ Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28.2.2018

⁹⁸ Ibid.

soudního řízení a vyjádřit se k němu, byla dostačující. Splňovala tedy výše zmíněnou podmínku porozumění a schopnosti své názory formulovat.

Ústavní soud se v tomto případě postavil za stěžovatelku a její právo dle článku 12: „*Tyto skutečnosti podle Ústavního soudu ovšem neobstojí jako důvody, pro které stěžovatelka nemohla realizovat své základní právo být slyšena v řízení, v němž je rozhodováno o jejích právech.*“

Dále bylo upozorněno na velký časový odstup od a mezi slyšeními. Tudíž i ke změně okolností. Ústavní soud byl toho názoru, že tyto změny byly dostatečným důvodem k tomu, aby bylo umožněno stěžovatelce se jako účastník řízení vyjádřit. Zvláště pokud navrhla, aby bylo provedeno její slyšení. Déle k zájmu stěžovatelky na tom, aby v důsledku slyšení nebyl narušen její psychický vývoj. Uvedl Ústavní soud že, je nepochybně důležité, sledovat psychickou zralost u dítěte, které se má vyjádřit před soudem, není však dobré využívat psychický stav dítěte proti němu. Soud nemůže přehlédnout práva nezletilého jen proto, že je dle jeho názoru dítě neschopné se bez psychického zhroucení vyjádřit.⁹⁹

ÚPD nabízí více možností, jak získat názor dítěte. Je možné vybrat jinou formu slyšení. I to uvádí Ústavní soud: „*Negativní dopad takového slyšení na psychiku stěžovatelky navíc může být zmírněn výběrem vhodné formy, v jaké dojde k jeho provedení. Není nezbytné, aby k jeho provedení došlo v průběhu jednání. Lze pak jen poznamenat, že pro dítě, o jehož právech je rozhodováno, může být stresující nejen postoupení dalšího slyšení, ale také odmítavý postoj příslušných orgánů vyslechnout jeho přání sdělit na věc svůj názor.*“¹⁰⁰

Zde je dle mého názoru velmi důležitá myšlenka. Protože je nutné se zamyslet nad tím, co je zde naznačeno. Tedy zda není dítě psychicky poškozeno tím, že mu není umožněno příslušnými orgány se k věci vyjádřit. Dítě je odmítnuto jediným orgánem, který ho má chránit, který mu má zabezpečit jeho práva.

Ústavní soud závěrem podotkl, že: „*právo dítěte podle čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vyjádřit svůj názor ve všech záležitostech, které se jej*

⁹⁹ Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28.2.2018

¹⁰⁰ Ibid.

*dotýkají, je jen právem, a nikoliv povinností. O této skutečnosti přitom musí být dítě poučeno a musí mít vždy možnost svůj názor či přání v řízení nesděliti nebo se nevyjádřiti ke konkrétním skutečnostem či otázkám. Uvedené právo totiž zahrnuje také právo mlčet, nevyjadřovat se.*¹⁰¹

Ústavní soud tak stojí za právy dítěte, ale i jejich možnostmi těchto práv nevyužít, tedy nevyužít práva vyjádřit se ke konkrétní věci či otázce. Můžeme polemizovat, zda se již nevyužitím práva se vyjádřit jedná o použití tohoto práva, ale základ je jasný. Nezletilý nemůže být nucen se vyjádřit k věci před soudem. Stejně však má právo na to, své názory soudu sdělit.

Stěžovatelka měla mít možnost realizovat své právo vyjádřit se v průběhu řízení. Bylo jejím právem v případě, že by zjistila, že je pro ni slyšení nepřiměřeně zatěžující, nebo že je dotazována na skutečnosti, k nimž se již nechce vracet, slyšení jako takové či zodpovězení konkrétních otázek odmítnout. Z těchto důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatelky důvodnou. Vyhověl jí a oba napadené rozsudky zrušil.

V tomto případě je možné vidět střet mezi snahou dítě chránit což byla motivace Krajského soudu a dodržení práv dítěte se vyjádřit, za které se postavil Ústavní soud. Ten zde velmi jasně říká, že dítě, které je dostatečně vyspělé, by mělo mít právo se vyjádřit. Je samozřejmě důležité dbát na psychickou pohodu dítěte, ale tato řízení jsou ve většině případů stresující a pokud je dítěti odmítnut přístup k jeho právům, také je tím ovlivněno na psychice.

6.2 Nález Ústavního soudu sp.z. III.ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010

V tomto nálezu Ústavního soudu se zaměřím převážně na možnost zástupce dítěte podávat ústavní stížnost a samozřejmě na to, jak je ochráněno právo dítěte se vyjádřit. Jedná se o případ, kdy bylo rozhodnuto o nařízení ústavní výchovy stěžovatelčiny dcery. S tím, že byl omezen výkon stěžovatelčiny rodičovské zodpovědnosti a otec dítěte byl zbaven rodičovské zodpovědnosti.

Vzhledem k tomu, zda smí podat stěžovatelka tuto ústavní stížnost se soud vyjádřil takto:

¹⁰¹ Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28.2.2018

*Je přitom namístě především zdůraznit, že stěžovatelkou dovolávané právo nezletilé na spravedlivý proces náleží pouze nezletilé a nikoliv stěžovatelce, a tudíž se jeho porušení může co do práv zakotvených v čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a čl. 3 písm. b) Evropské úmluvy o výkonu práv dětí dovolávat pouze nezletilá; i pro ně platí, že bez dalšího náleží pouze dětem, a nikoliv rodičům. Pro danou věc je proto podstatné, že však ve vztahu k nim nelze vyloučit, aby se porušení těchto práv stěžovatelka (jako matka dítěte) dovolala v souvislosti s námitkou neoprávněného zásahu do soukromého a rodinného života, a zejména pak zásahu do (vlastního) práva na spravedlivý proces v řízení, jehož byla sama účastníkem.*¹⁰²

Matce tedy bylo umožněno dovolat se práva pro nezletilou, ale bylo to také z toho důvodu, že v tomto případě vůbec k vyslechnutí nezletilé ohledně jejího umístění do ústavní výchovy vůbec nedošlo. Proto Ústavní soud namítnul:

*To je pak namístě vztáhnout právě ke stěžejní výhradě, že v řízení nebyla nezletilá A. vyslechnuta a do jeho výsledku nebyl adekvátně zakomponován její názor k odnětí z péče své matky a nařízení ústavní výchovy, stejně jako ke stěžovatelčině kritice postupů soudů při zjišťování skutkového stavu a provádění důkazů, neboť nezletilé dítě (vzhledem ke svému věku a zjištěnému osobnostnímu utváření) bylo i způsobilým pramenem potřebných skutkových poznatků.*¹⁰³

Přesněji Krajský soud v Hradci Králové uvedl, že dítě nevyslechl, protože znal její stanovisko z jejích dopisů adresovaných soudu a zprávy jejího opatrovníka. Také dle jeho názoru, by toto stanovisko nebylo za daného skutkového stavu pro nařízení ústavní výchovy rozhodující, neboť ani její přání by nemohlo obstát oproti zjištěním soudu, že rodiče nezletilé nejsou schopni zabezpečit řádnou výchovu.¹⁰⁴

Tedy soud nemohl přesně vědět, zda názory, které se k němu dostaly patřily dítěti. Naštěstí se Ústavní soud v tomto případě dítěte zastal.

Ústavní soud proto neshledává důvodu, pro který bylo v řízení před soudy obou stupňů, zejména pak před odvolacím soudem, nezletilé A. odeřeno (i přes

¹⁰² Nález Ústavního soudu sp.z. III.ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

*její výslovný požadavek) právo na slyšení, zejména jestliže se sama ocitla v situaci, kdy zde nebylo blízké osoby, jež by se o ni postarala a citlivě ji (s ohledem na dané okolnosti) seznámila s tím, jaká výchovná opatření budou v její věci přijata.*¹⁰⁵

Dále Ústavní soud setrvává na svém stanovisku, že mělo dojít k vyslechnutí dítěte, kterému v té době bylo již 15 let. Také upozorňuje na to, že nebylo zasáháno pouze do života dítěte, ale i do života stěžovatelky na spravedlivý proces. Jelikož stěžovatelka bojovala o provedení výslechu dítěte.

*Úvaha odvolacího soudu, že názor dítěte byl zjištěn jinak než osobním výslechem před soudem, resp. že tak jako tak by nemohl zvrátit rozhodnutí, jež bylo posléze přijato, tedy z pohledu výše vyložených ústavněprávních principů nemůže obstát.*¹⁰⁶

Zde je jasně Ústavním soudem poukázáno na článek 12 ÚPD. Soud dívku nevyslechl a dokonce tvrdil, že její názor nemá váhu. Navíc nedošlo k tomu, aby soud toto své rozhodnutí nějakým způsobem odůvodnil.

Přitom dle komentáře Výboru má dítě právo na to, aby jeho názorům byla věnována náležitá váha, a proto musí osoba s rozhodovací pravomocí dítě informovat o výsledku procesu. Musí také vysvětlit, jak byly názory dítěte zohledněny. Tato zpětná vazba zaručuje dítěti účinné využití jeho práva, neboť ví, že jeho vyslechnutí nebylo bráno pouze jako formalita, ale opravdu vážně.¹⁰⁷

Je zde jasně vidět, že soudy prvního a druhého stupně, zde nepostupovali v souladu s ÚPD. A proto musel ústavní soud této stížnosti vyhovět a předchozí rozsudky zrušil. V tomto případě se za právo dítěte musela postavit nejen jeho matka, ale i Ústavní soud. Argumentace soudů, proč nebylo dovoleno dítěti (adolescentovi v tomto případě) vyjádřit své názory v průběhu řízení byla velmi špatná a opravdu nechápu, jak je možné, že odvolací soud na tento problém nepoukázal. ÚPD je součástí zákonné úpravy České republiky jako ratifikovaná

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 13

smlouva již velmi dlouho. Soudy by měly lépe znát práva dítěte, aby nebylo nutné řízení protahovat a dostat se s ním až k Ústavnímu soudu.

6.3 Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 3900/14 ze dne 4.11.2015

Tento nález v jistém smyslu navazuje na nález předchozí, dochází zde také k tomu, že stěžovatelkou je matka dítěte. Ústavní soud proto odkázal na svůj předchozí Nález Ústavního soudu sp.z. III.ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. a stanovil aktivní legitimaci matky. Stěžovatelka se v řízení před obecnými soudy domáhala udělení souhlasu se změnou příjmení nezletilého.¹⁰⁸

V tomto nálezu Ústavní soud upozorňuje na ustanovení § 867 odst.2 O.Z.:
„V rovině podústavního práva je při zjišťování rozumové a emocionální vyspělosti nezletilého dítěte třeba mimo jiné vycházet z ustanovení § 867 odst.2o.z, podle něhož platí právní fikce, že o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Z toho důvodu je po dosažení této věkové hranice nezbytné, nebrání-li tomu zvlášť významné okolnosti, zjistit přání dítěte přímo před soudem.“¹⁰⁹

Dále je dle Ústavního soudu nutné, aby dítě bylo opravdu vyslechnuto. Nelze spoléhat na to, že známe názor nezletilého z předchozího řízení. Nezletilý by měl být slyšen přímo před soudem, pokud tomu nebrání samotný předmět řízení a nevyplývá ze skutečností, že by slyšení nezletilého před soudem bylo pro něj obzvláště psychicky náročné. Důvodem, proč je důležité slyšet dítě, které je schopno již formulovat své názory, vyjadřovat svůj názor před soudem, je dle Ústavního soudu především to, že soudce rozhodující o věci, by měl mít osobní zkušenost s nezletilým. Díky sledování jeho psychosociálních reakcí na položené dotazy by měl zjistit opravdovost jeho zájmu o změnu příjmení.¹¹⁰

V tomto případě je upozorněno na nutnost vyslechnutí dítěte i v případě, že již v minulém řízení vyslechnuto bylo. Dle mého názoru je toto důležité hlavně kvůli prodlevě, která mezi řízeními existuje. Dítě tedy může svůj názor přehodnotit a soud ho tedy nemůže ignorovat. Nelze předpokládat, že víme, co dítě cítí a jaké jsou jeho názory, pokud ho opravdu nevyslechneme a nevidíme, jak

¹⁰⁸ Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 3900/14 ze dne 4.11.2015

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

reaguje na jisté podněty. Dalším důležitým faktorem je osoba soudce, Ústavní soud zde říká, že soudce by měl „vycítit“ opravdovost zájmu dítěte.

Také zde Ústavní soud upozorňuje na důležitou součást článku 12. Když ve svém nálezu prohlásil:

V konečném důsledku je to soud, který musí vyhodnotit názor dítěte, dát jej do souvislosti s dalšími skutečnostmi, a na základě toho rozhodnout. V žádném případě z čl. 12 Úmluvy o právech dítěte nelze dovodit, že by názor dítěte, o kterém je v soudním řízení rozhodováno, byl pro soud zavazující a že by tudíž nemohl rozhodnout odlišně od tohoto názoru.¹¹¹

Z článku 12 v žádném případě nevyplývá, že musí být rozhodnuto na základě názoru dítěte. Je nutné tento názor vzít v potaz, ale pozornost, která se mu věnuje musí odpovídat věku a úrovni dítěte. Soud by měl vyrozumět dítě ohledně role, kterou jeho názor v rozhodnutí hrál. Ale je možné rozhodnout jinak než v souladu s názory dítěte, a přesto dodržet právo dle článku 12.

6.4 Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 725/18 ze dne 8.10.2018

V tomto případě se jedná o poněkud choulostivé téma v dnešní společnosti. Tento nález se zaměřuje na kauzu, při které se stěžovatelka domáhá zrušení rozhodnutí Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Nymburce, která byla vydána ve věci péče o nezletilou vedlejší účastnici, dceru stěžovatelky. Konkrétně rodiče se nemohli dohodnout na tom, zda přeočkovat své dítě či nikoli.¹¹²

Nezletilé bylo v době vydání ústavní stížnosti 12 let a byla ve střídavé výchově rodičů. Stěžovatelka s očkováním nezletilé nesouhlasila. Z důvodů svého svědomí, světonázoru a smýšlení. Obávala se o zdraví své dcery, poukazovala též na možnost, že nezletilá měla v dané době dostatek protilátek po předchozích očkováních. Stěžovatelka zdůrazňovala i postoj a stanovisko samotné nezletilé, která si podle stěžovatelky očkování nepřála. S nezletilou byl proveden pohovor před okresním soudem, v kanceláři soudce za přítomnosti kolizního opatrovníka a bez přítomnosti rodičů a jejich právních zástupců. Kolizní opatrovník uvedl, že

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Proti záskrtu, tetanu a dávivému kašli acelulární pertusovou složkou spolu s aplikací páté dávky inaktivované očkovací látky proti přenosné dětské obrně.

byla při pohovoru nepřiměřeně vystrašená. Dále poukázal na zprávu lékaře, z níž vyplývá, že sporné očkování je v zájmu nezletilé, a závěrem apeloval na stěžovatelku, aby se do budoucna zdržela informací pro nezletilou děsivých.¹¹³

Co je v tomto případě zajímavé, je to že Ústavní soud řešil nejen porušení práv stěžovatelky, ale také dítěte, které bylo v pozici vedlejší účastnice. Dle Ústavního soudu došlo k porušení práv dítěte, a to zejména práva být slyšeno.

Ústavní soud nepovažoval argumentaci matky za obstojnou, ale přezkoumával průběh a výsledek řízení, protože zjistil, že byla porušena práva vedlejší účastnice, dítěte stěžovatelky. V tomto případě šlo o přímí zásah do těla dítěte. Bylo tedy nutné vědět její názor. Proč však soud přezkoumával řízení ve věcech, ve kterých nebyla podána stížnost? Opět se dostáváme k propojení s článkem 3. Neboť:

zjistí-li tak Ústavní soud, že v přezkoumávaném řízení před obecnými soudy došlo k porušení ústavně zaručených práv dítěte, jehož se řízení týkalo, je v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte povinen zasáhnout. Tak tomu bylo i v projednávaném případě, v němž z napadených rozhodnutí, vyjádření kolizního opatrovníka nezletilé v řízení před obecnými soudy a posléze z vyžádaného spisu Okresního soudu v Nymburce vyplynulo, že v řízení před okresním soudem a krajským soudem nebyla dostatečně respektována participační práva nezletilé vedlejší účastnice¹¹⁴

Ústavní soud musí jednat v nejlepším zájmu dítěte, jelikož to mu určuje článek 3 ÚPD, ten také v souvislosti s článkem 12 říká, že pro stanovení nejlepšího zájmu dítěte je nutné dát dítěti možnost, aby se vyjádřilo. Proto Ústavní soud musel řešit, že dítěti toto právo nebylo optimálně zajištěno i když se jednalo pouze o vedlejšího účastníka.

Ústavní soud poukazuje na komentář Výboru.

Účast dítěte v řízení a jeho právo být slyšeno nemůže spočívat v pouhém zjištění názoru dítěte prostřednictvím jiných osob. Podle Výboru pro práva dítěte zahrnuje účinné naplnění čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, tedy práva dítěte být

¹¹³Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 725/18 ze dne 8.10.2018

¹¹⁴ Ibid.

slyšeno, pět základních kroků: přípravu, samotné slyšení, posouzení schopnosti dítěte, informování dítěte o pozornosti věnované jeho názoru (o váze jeho názoru), opravné prostředky/možnosti nápravy.

V rámci přípravy na řízení je důležité dítě informovat o právu vyjádřit svůj názor a také o tom, jaký vliv bude mít jeho názor na výsledek řízení. Stejně, musí být dítě informováno po slyšení o výsledku řízení a musí dojít k vysvětlení, jak byl jeho názor zohledněn. Na základě těchto informací se dítě může rozhodovat, zda podá stížnost či odvolání. Dítě musí mít přístup k opravným prostředkům proti porušení svého práva být slyšeno v rámci soudního či správního řízení.¹¹⁵

Dítě, kterému bylo v době řízení jedenáct až dvanáct let mohlo své právo se vyjádřit v tomto případě uplatnit pouze jednou během pohovoru se soudcem u soudu prvního stupně. Jinak nebylo dále vůbec kontaktováno. Dítě bylo zastoupeno kolizním opatrovníkem, orgánem sociálně-právní ochrany dětí, který s ní však v praxi nijak nekomunikoval. U dítěte se vyvinul pocit beznaděje a přišlo si, že jeho názory nikoho nezajímají.¹¹⁶

Ústavní soud zde klade velký význam účinnému využití práva dle článku 12. Jde o to, aby dítě nebylo objektem, aby mělo všechny potřebné informace a aby docházelo ke komunikaci mezi dítětem a soudem. Velmi v tomto nálezu naléhá na to, aby soudu poskytovaly vysvětlení ohledně váhy, kterou názor dítěte měl při rozhodnutí. Aby docházelo k informování dítěte v případě, že je v řízení rozhodnuto. A upozorňuje na problematiku kolizního opatrovníka, který v tomto případě nesplnil své povinnosti, když nejenže dítě neinformoval, ale také nebral v potaz její názor. Ústavní soud toto zastoupení pojmenoval jako formální a uznal, že tímto také došlo k porušení práva dle článku 12. Dále definoval, jakým způsobem má kolizní opatrovník fungovat a zjistil, že v této věci opatrovník selhal: *„Funkcí kolizního opatrovníka je pak ochrana zájmů a práv opatrovance, nikoliv bez dalšího prosazování vlastních představ či dokonce zájmů –použitím tohoto institutu stát demonstruje svou odpovědnost za blaho dítěte. Opatrovnictví*

¹¹⁵ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009, str. 13

¹¹⁶ Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 725/18 ze dne 8.10.2018

*také zásadně předpokládá určitou míru kontaktu a komunikace mezi opatrovníkem a opatrovaným.*¹¹⁷

Špatné informování dítěte, jak o průběhu, tak skončení řízení. Porušení práva vyjádřit svůj názor a nevěnování pozornosti tomuto názoru spolu s kompletně nefunkčním kolizním opatrovníkem vedlo k tomu, že:

*Ústavní soud shledal, že v řízení před obecnými soudy byla porušena ústavně zaručená práva nezletilé vedlejší účastnice být slyšena v řízení, které se jí dotýká, a být přítomna projednání své věci dle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a čl. 38 odst. 2 Listiny. Skutečnost, že souzená záležitost se týká obecné zákonné povinnosti dítěte, nezabavuje dítě jeho procesních práv v dotčeném řízení, včetně práva sdělit svůj názor a práva být informováno o výsledku řízení a posouzení svého názoru.*¹¹⁸

Ústavní soud nakonec neviděl důvod, proč kasačně zasahovat, neboť argumentace matky nebyla dostačující a porušení práv dítěte bylo částečně zhojeno v řízení před Ústavním soudem. Opatrovníkem byl ÚMPOD, který dívce poskytl potřebné informace jak o samotném řízení před obecnými soudy a jeho výsledku, tak i obecně o problematice očkování.¹¹⁹

I v tomto nálezu Ústavní soud poukazuje na problémy, které mohou vzniknout, pokud se řízení účastní dítě. Dle mého názoru, je tato kauza odstrašujícím příkladem. Došlo k porušení úplně celého článku 12. Dívka byla zastoupena pouze OSPOD, nebyla jí dána rada ohledně řízení ani ji nebyly poskytnuty informace. Navíc po skončení nebyla vyrozuměna a nebylo jí vysvětleno jakým způsobem její názory ovlivnily konečné rozhodnutí. Jediné, co bylo dívce zajištěno byla jedna schůzka se soudcem během jednání soudu první instance.

Jsem si vědoma toho, že je stále složité nemyslet na dítě ve formě, objektu, které je nutné ochránit. Ale OSPOD a soudci měli v tomto případě mnoho času k nápravě, nebo alespoň k napsání dobré argumentace, proč není nutné dítě vyslechnout. Jsem velmi ráda, že Ústavní soud i nadále stojí za právy dítěte a nutí

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

ostatní soudy k tomu, aby se nejednalo pouze o formalitu, ale aby opravdu poslouchali názory dětí. Každý další náleží Ústavního soudu znamená, že dítě, které se bude účastnit v následujících letech soudního řízení má oporu, která mu může pomoci při uplatňování práv.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo přiblížit právní ochranu dítěte vzhledem k jeho právu se vyjádřit a seznámit čtenáře s přílehlavou judikaturou, která se k tématu mé diplomové práce vztahuje.

Jelikož je dle mého názoru velmi důležité vědět, jakým způsobem bylo dítě a dětství bráno zaměřila jsem se v první kapitole na historický vývoj dětských práv. Velmi mě totiž zajímalo, jak jsme se dostali jsme se od doby, kdy bylo možné nechat dítě zemřít, pokud to bylo přání otce nebo starších. Do doby, kdy je dětský život chráněn a dětským právům jsou věnovány mezinárodní úmluvy, zákony a nejrůznější sympozia. Důležité taky byly první právní úpravy, které se dětem věnovaly, bez jejichž existence by dnešní úprava jen velmi těžko existovala.

V druhé kapitole bylo mým hlavním záměrem definovat pojem dítě, a to jak v českém, tak světovém kontextu. A také přiblížit orgán sociálně-právní ochrany dítěte společně s úřadem mezinárodněprávní ochrany dětí. Definice těchto pojmů je velmi důležitá pro správné pochopení celé práce. Není možné, mluvit o právech dítěte, pokud není naprosto jasné, co pojmem dítě myslím.

Třetí kapitola byla věnována jedné z nejdůležitějších úmluv ochraňující dětská práva, tedy Úmluvě o právech dítěte. Opět jsem se ponořila do historie, v tomto případě mě zajímalo, jakým způsobem a z jakých důvodů tato úmluva vznikla. Také zde byl představen Výbor OSN pro práva dítěte, a hlavně jeho důležitá práce, kterou je psaní obecných komentářů a pořádání dnů obecné diskuse. Obecné komentáře jsou důležité zejména pro správnou interpretaci článků ÚPD a tedy pro zlepšení jejich implementace. Dny obecné diskuse slouží pro otevření nových témat týkajících se práva dětí.

Čtvrtá kapitola byla zaměřena na jádro této práce. Na článek 12 ÚPD, který dítěti zaručuje několik důležitých práv. Nejedná se tedy pouze o právo vyjádřit svůj názor, ale zároveň by tento názor měl mít určitou váhu. A samozřejmě je v tomto článku zajištěno právo dítěte být součástí řízení, které se ho týká. Nejdříve byl tento článek rozebrán jako celek a v dalších podkapitolách jsem se zaměřila na jeho samostatné odstavce a problematiku, která s nimi souvisí. Nejvíce důležitou součástí této kapitoly, je dle mého názoru část, která se věnuje

věku dítěte. Ale také osobě zástupce dítěte, jelikož ten může sloužit jako prostředník mezi dítětem a soudem.

Pátá kapitola byla zaměřena na souvislost článku 12 s ostatními články. Na této souvislosti velmi záleží. Neboť v případě mnoha článků, je důležité, aby se dítě mohlo vyjadřovat, a aby mělo přístup k stížnostem či odškodnění. Nejvíce je samozřejmě článek 12 dáván do souvislosti s článkem 3. Došla jsem k tomu, že tyto dva články jsou neodlučitelné a jejich prostřednictvím dává ÚPD najevo, že dítě je subjektem práv a autonomní bytostí.

Poslední šestá kapitola se zaměřovala na nálezy Ústavního soudu, které se zaměřovaly na problematiku práva dítěte se vyjádřit. Účelem této kapitoly bylo přiblížit některá vybraná stanoviska Ústavního soudu, aby bylo možné říci, jak a zda jsou chráněna tato práva v České republice. Ústavní soud se práv dítěte na vyjádření zastává, soustavně poukazuje na problematiku nevyslechnutí dítěte přímo či vůbec a poukazuje na důležitost, jakou toto právo má v kontextu soudních a jiných řízení.

V této práci bylo mojí hypotézou, že je dnešní právní úprava spolu s podporující judikaturou Ústavního soudu dostatečná pro zajištění práva dítěte se vyjádřit dle článku 12 ÚPD. Tedy, že dnešní právní úprava efektivně chrání dětská práva. Dle mého názoru byla tato hypotéza správná, ÚPD je velmi dobře napsaná a díky všeobecným komentářům jsou články dobře interpretovány. ÚPD byla ratifikována Českou republikou stejně tak, jako tři opční protokoly, které k ní patří. Soudy se ve většině případů snaží názor dítěte zjistit, alespoň skrze jeho opatrovníka. A orgány, jako je například OSPOD se snaží dítěti tato práva zachovávat a v případě jejich porušení jsou schopny podávat ústavní stížnosti. Dále jsou dětská práva chráněna Ústavním soudem, který opakovaně ve své judikatuře dětem přiznává právo na to se účastnit řízení, vyjadřovat své názory účinně, tady tak, aby jim byla věnována patřičná pozornost.

Resumé

The aim of this thesis was to explain the legal protection of the child with regard to his right to express himself. And to acquaint the reader with the relevant case law related to the topic of my thesis.

Since, in my opinion, it is very important to know how children and childhood were treated, I focused in the first chapter on the historical development of children's rights. I was very interested in how we got from the time when it was possible to let a child die if it was the wish of the father or the elders. Until the time when children's lives are protected and international conventions, laws and various symposia are dedicated to children's rights. Also important were the first legal regulations that were devoted to children, without whose existence today's regulation would be very difficult to exist.

In the second chapter, my main intention was to define the concept of a child, both in the Czech and global context. And also define OSPOD and ÚMPOD. The definition of these terms is very important for a correct understanding of the entire work. It is not possible to talk about the rights of the child if it is not completely clear what I mean by the term child.

The third chapter was devoted to one of the most important conventions protecting children's rights, i.e. the Convention on the Rights of the Child. Again I immersed myself in history, in this case I was interested in how and for what reasons this convention was created. The UN Committee on the Rights of the Child was also introduced here, and especially its important work, which is writing general comments and organizing days of general discussion.

The fourth chapter was focused on the core of this work. To Article 12 of the CRC, which guarantees the child several important rights. So it is not only the right to express one's opinion, but at the same time this opinion should have a certain weight. And, of course, this article guarantees the child's right to be part of the proceedings that concern him. First, this article was analyzed as a whole, and in other subsections I focused on its separate paragraphs and the issues related to them.

The fifth chapter focused on the connection of Article 12 with other articles. In the case of many articles, it is important that the child can express himself and

that he has access to complaints or compensation. Article 12 is, of course, mostly linked to Article 3.

The last sixth chapter focused on the findings of the Constitutional Court, which focused on the issue of the child's right to express himself. The purpose of this chapter was to present some selected opinions of the Constitutional Court in order to be able to say how and whether these rights are protected in the Czech Republic. The Constitutional Court upholds the child's right to expression, consistently points out the issue of not hearing the child directly or at all, and points out the importance of this right in the context of court and other proceedings.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

1. DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-683-2.
2. HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte: Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí*. Brno: Liga lidských práv, 2016. ISBN 978-80-87414-26-2.
3. KIRSCHKE, Linda. *Kid's Talk: Freedom of Expression and the UN Convention on the Rights of the Child* [online]. Article 19, 1999 [cit. 2023-01-05]. ISBN 9781902598017. Dostupné z: <https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/children-kid-s-talk.pdf>
4. MIČICOVÁ, Barbora. *Parlamentní institut. Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice*. Leden 2017, 90 s, dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=91260>
5. ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges. 2016, 352 s.

Odborné články

1. FOREJTOVÁ, Monika, Pavla BURIÁNOVÁ a Vladislav VNENK. *Přehled zásadní judikatury Ústavního soudu ČR v oblasti rodinného práva za rok 2018: (1.)*. *Rodinné listy*. 2019, 8(1), 20-27. ISSN 1805-0824. Dostupné na: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/257964/1/2>
2. KRAPPMANN, Lothar. *The weight of the child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child)*. *The International Journal of Children's Rights* [online]. 2010, 18(4), 501-513 [cit. 2023-01-05]. ISSN 0927-5568. Dostupné z: doi:10.1163/157181810X528021

Judikatura

ESLP

1. *Esholtz proti Německu, rozsudek ze dne 13.7.2000, stížnost 25735/94*

2. Havelka a další proti České republice, rozsudek ze dne 21.6.2007, stížnosti č. 23499/06
3. N.Ts. a další proti Gruzii, rozsudek z 2.2.2016, stížnost č. 71776/12

Ústavního soudu

1. Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 725/18 ze dne 8.10.2018
2. Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28.2.2018
3. Nález ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3489/15 ze dne 19.4. 2016
4. Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 3900/14 ze dne 4.11.2015
5. Nález ÚS ČR sp.z. I.ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014
6. Nález ÚS ČR sp.zn. I.ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014.
7. Nález Ústavního soudu sp.z. III.ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010
8. Nález ÚS ČR sp.z. II.ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009
9. Nález ÚS ČR sp.z. III.ÚS 125/98 ze dne 24. 9. 1998

Právní předpisy

1. Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, Předsednictva České národní rady.
2. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Mezinárodní smlouvy

1. Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).
2. Evropská úmluva o výkonu práv dětí (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s.).

Komentáře

1. Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 6. 2009 (General Comment No. 12, 2009, CRC/C/GC/12)
2. Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29. 5. 2014 (General Comment No. 14, 2013, CRC/GC/14)

Akademické práce

1. HANUŠOVÁ, Jaroslava. Vybrané kapitoly ze sociální pediatrie [online]. Brno, 2010 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/i4eqg/>. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

Jiné zdroje

1. MPSV, odbor 21. Sociálně-právní ochrana dětí-obecný úvod. [online]. ospod.cz, 14.července 2009, [cit. 2023-01-05] Dostupné na :

<https://www.ospod.cz/informace/obecne/>